

Het geslacht der Santeljano's. 's Wasdoms volle tooi

Joost Mendes

bron

Joost Mendes, *Het geslacht der Santeljano's. 's Wasdoms volle tooi*. W.L. & J. Brusse's Uitgeversmaatschappij, Rotterdam 1920

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/quer001gesl06_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de [gebruiksvoorwaarden](#).

Eerste hoofdstuk
De wetende wil

In het bloedjonge zelfstandige gezin der Santeljano's was nu volop de bloei en groei, het gerucht en beweeg der frissche gelijkjarigheid. De dwang van den eerbied stond er blank en de apathische toebuging der omzichtige dering hing er ergens als een verschimmelde herinnering. De aard van hun aller wezen had het zoo begeerd en het beloop hunner menschenlijke lotsbepaling in bijna volmaaktheid zoo gebracht. Het gezag was er gestorven en als krachtige parallellen legden er zich hun innerlijkheden in volkomen frankheid naast elkander uit. Er was niet het bedriegelijke compromis ter conserveering van den gezinnelijken vreê, geen enerveerende deuking van het eigen gemoed voor dat van een ander, geen tamme opmontering van of wrakke toegevendheid voor ouderdomsseniliteit, noch zielige ontziening van honneponnige vrouwtjeshysterie. Er werd geleefd, zoo gezegd, gelijk-op, in mooie gelijk waardigheid van hun ieders persoonlijkheid. Als een onbewust primitief communisme lei dat blanke gezinsleven daar in de roerige razing van een actie, die stiller was dan de stilte van de tumul-

tueuze, geprikkeld-weggesmuigemde, laf-geenscèneerde gangbare gezinspaisigheid. Het aanleg-verschil, de mentaliteit-verscheidenheid, de marquant-aantrekkelijke verpersoonlijking van hun ieders aard, liepen daarforsch en kloek door mekaar heen, brachten de zachte en harde botsingen, de zinrijkste, diepste verinniging van hun aller hart. De openheid van de daad kon er schrik brengen, de moed der luide zegging snel-klimmenden strijd; maar dat er gedaàn werd en gezègd, vol en ongedekt, dat maakte het leven daar tot een onvoorwaardelijke betrouwbaarheid, tot een gezegende heerlijke waarachtigheid.

Dat Raf de constant-uithuizige was geworden, graag lang en laat in zijn bed bleef, meer interesse had voor een keurige das dan voor het mooiste boek en vele rare surprises in zijn zakken begon te dragen; Daan, de altijd al achterafsche timide, nog stillere; schuw en veel eenzelvig alleen, hunkerend naar alles en grijpend naar niets, als smartelijk verward in de moeilijk-langzame confuse ontluiking van zijn diepe, te diepe krachten; Ko, de nog fellere begeerder van kracht en geluk, de al meer

wetende willer, omzamelend zich met vele vrienden en nog meer kennissen, stoer en kwiek nemend zijn rechten van lichamelijk en geestelijk verkorene; en Lot al glanzender het zachte omvatstertje van dat vele uiteenlopende en weer tezamenkomende, de zoete hoedster van hun aller heil, spreidend onbewust-zelfverloochenend haar heerlijk-stille levensbesef, haar ragst begrip en onschuldig-ontwapenenden prachtig-fijnen waarheidsdrang; het was alles bijeen de luide opschalling van hun libertine leven, de innige verwinding van het harmonisch-samenwevende gezamenlijke en tegelijk de gereserveerde ontwinding van het uiteengalende onharmonisch-persoonlijke, het zuiver-uiterst zichzelfene. En al waren er de krachten onmatig ongelijk, had de een te korten waarvan de ander overvloeden bezat, de peilschaal van het besef van hun tezamenleven, wees naar een nieuwen, hooger stand.

Raf was in telkens correctere modieuze welverzorgdheid zoetjes-aan een uiterlijk geciviliseerd jong heertje geworden. Zijn costuums waren van een goede coupe en het

eerst van al de vrienden lanceerde hij de seizoensdracht in den kring. In vele café's was hij als de gast der stamtafel. Hij verscheen altijd zóó laat, dat de vrienden iederen keer weer dachten dat hij niet meer komen zou; maar zijn onbezette stoel werd, al duurde het uren, tot in het onredelijke toe door allen verdedigd. En als hij dan kwam, was er luide verblijding en wachtten ze met een lach op den gecompliceerden borrel, dien de kellner aan te nemen kreeg.

Toen Raf een paar jaar geleden uit het trieste donker van de diamantslijperij, met het groen-vermoeide gezicht en de geradbraakte lendenen van een al veeljarigen twaalfurigen dagelijkschen zwoeg kordaat naar het onvermoeiende niet bevuilende beurs-gelanterfant was gestapt, was hij eerst kleine, voorzichtige mede-scharrelaar geworden in Amerikaansche shares, waarvan hij de namen nauw kon uitspreken. Het was in de dagen dat het kleine Holland van heel uit de verte naar het groote uitgestrekte dobbelland begon te kijken, waarvan Pierpont Morgan de beheer-

scher en meest uitgelezen flesschentrekker was en dat met zijn lokkende macht heel het stroeve, wantrouwende centjes-pottende polder-kleinburgerdom zijn bedaagd en solide fatsoen ontnam.

Maar Raf was met het geweld van zijn grijze, lichte bar-sperrende oogen, zijn moed van joviaal-sympathieken, wild-onberadenen vagebond en zijn mateloos-vermetelee zekerheid al heel snel naast en boven de meest uitgeslapenen gekomen en zijn à la baisse en à la hausse waren van een hypnotische aanstichting gebleken.

Dien eersten tijd was hij druk en spraakzaam geweest thuis; vertelde hij van zijn kansen; lachte breed en onbedaarlijk, met of zonder bijval, om fijngesponnen list, of malverseerende manoeuvre, die zonder slag of stoot zoo maar dadelijk met een vaartje het zoete winstje had gebracht. Maar toen zijn lichaam in verfijning ging gedijen, de zijden sokjes kwamen, de lakschoenen en de brillantine, hij de gevestigdheid kreeg van een blank en glanzend linnen dragend burger, met stokje uit met stokje thuis, toen was hij zwijgzaam

geworden en gereserveerd, stil-monter en geheimzinnig, deed hij's morgens in bed even geïnteresseerd voor de beursnotering in het ochtendblad en rolde zich dadelijk weer in tot langen luien maf.

Voor Lot was hij geworden - ware het mogelijk - de teere, weeke verwennende bederver. De wroegingen om zijn onwerkzaam, bedriegelijk en bedriegend leven, heel stil maar hardnekkig bij tijen in hem woelend, schemerden, als hij bij haar was, in zijn diepst donkere onbewustheid weg. En doordat dan rust en vrede in hem neer te dalen kwam, begon ook bij hem de zachte liefde-drang der Santeljano's mild en onweerstaanbaar-zoet te stijgen en vergoedde hij aan haar al het leed en verdriet dat hij anderen deed.

Voor zijn Lotte was hem dan ook niets te goed. Naar al het fijne en kostbare inde winkels geëtaled kon hij kwartieren staan te kijken; en in alle dingen zag hij dan iets van haar heerlijke wezen. En meermalen stapte hij driftig, zijn kop in allerbesten lach, den winkel in en kwam hij er uit, met het zalige present-rijkdommetje voor haar veilig geborgen

n zijn zak.

De voor niets en niemand deinzende helheid van zijn barren blik vertemperde zoetjes tot zachte glanzing, als hij zich in de klare spiegeling van Lotje's oogen-pracht zag. En met haar bespreken kon hij de pietluttigste huishoudzaakjes in altijd gereede, royale grijping naar den rinkelenden klomp rijksdaalders los in zijn zak. Met een zacht kusje voor haar kwam hij altijd's avonds thuis; maar had de middag-borrel soms wat al te straf gepakt, dan was een fijn streeltje langs haar wangetjes hem stil-bedroevend liever dan haarrein-gave snuitje te besmeuren met zijn drankmond.

Voor Daan en Ko was hij gegroeid tot een rustigen, goeien broer. Hij voelde zich echt en vol zekerheid boven hen in levenswijsheid staan, nu hij 'het vak' had van zich afgetrapt, sterk-zelfstandig den weg tot een behoorlijke positie had gevonden, de geur der vrouw en de snit van haar lichaam hem geen geheimenissen meer waren. Nog altijd lachte hij, maar een ziertje geborneerder nu, en ook vergoelijkender, om de bedorven maag die Ko zich uit de boeken at en om Daans bijna vromen

gewetensbezwaarlijken ernst bij ieder ding waarvoor hij stond. Maar vrij liet hij hen en ongemoeid in hun behoevend actie-leven, als lieve jonge dieren wildebrassend in hun spel; en met de diepste zorgzaamheid, ook voor hen, liep hij altijd in zijn hart.

De vrouwen waren hem geworden een kostbaar bestaan; zijn heftige overmannende zinnelijkheid had vat op haar; en zijn 'chance' was snel gestegen, toen hij van vaal-bleek, droog-hoestend fabriekszwoegertje, door meer verkeer in de open lucht, grootere, gezondere vrijheid en betere kleeding, tot een brutalen blanken kerel was gewassen met kittig snorretje en guitige haarkuif, wiens kleine fijne handen alles tegenover haar waagden en wiens gewezen kapersroyaliteit veel gesmeerd en gul vergoedde dan.

Maar zijn diepere moraal en geestelijke levensplicht waren geen steek verder gekomen, eindigden bij een jas met stiksels en een dopje van zesenvoertig gram; en stappenbleef hij op zijn keurige laarsjes, stokje in de hand, den macaber-lichtenden weg op van den dobbel en den gok.

Daan was klein gebleven en ineengedrongen. Zijn uiterlijk was vermannelijkt door de als in marteling toegebrachte diepe gegroefdheid van zijn kop; en gelijk een van de pokken jammerlijk geschondene, leek hij een als door houwen gekerfd, weemoedig-geteisterde. Zijn fysiek was als onmachtig geweest den heerlijk-openen, onbeschroomden natuur-wil van den schoon-naakten groei te volgen, evenals zijn geest, toen het tweede stadium van levens-rijpenden groei kwam, onbekwaam bleek zich aan te passen en mee te gaan.

Lichamelijk was hij niet hooger gekomen dan de grootste helft van een volslagen man en geestelijk blijven steken in een omsluerde, vromige verdrooming en onbevredigd-vage verabsoluting der dingen, elk vonkend evolueeren doovend en in zelf-marteling uitroeiend. Als verschijning licht terugstootend - en tegelijk toch van weinig of geen opmerkelijkheid - gering en burgerlijk ook door de benepen bevreesdheid in zijn kleeding, geestelijk altijd zonder contact-macht, linksch en stom in het oppervlakkige, gewone, vlotte, werd hij bijna altijd overtreden.

Heel enkelen zagen soms iets van de hooge ongenaakbare zichzelfheid in de krachtige uitglanzing van zijn oogen en van den bar-versloten onverzettelijken trots om zijn teêren, krachtigen jonggebleven mond; enkelen maar ook iets van de bevochten droefheid in het ongemeene van zijn lach.

Van de broers was hij geworden de meest geestelijk levende; de bittere zichzelf kastijdende moeilijkste. Hij had de vroomheid van Lea, maar niet godsdienstig en bewust-onaantastelijker; de alles schroeiende hartstochtelijkheid van Mordechai, maar sterk onder-gehouden en tegelijk roekelooser consequent. Voor het doen der dingen had hij weinig kracht noodig, maar des te meer om ze te laten. In hem werd aanhoudend intens slag geleverd tusschen zijn hardheid en zijn zachtheid; maar meestal gaf zijn vreeselijke wil van bijna fanatisch rigorisme en alles verabsolutende ziekelijkheid, den onverbiddelijken doorslag en won zijn moordend verstand het wreed van zijn arme overhoop gestoken dood-bloedende gevoel. Dat dan zijn hart stil en schreiend begon te rouwen om zijn ontkennende weg-

trapping van de, in ieder geval sussende en sneller verzoenende relatiefheid aller dingen, vond hij den heerlijken geesel voor de afsnijdende koelheid en het ongetemde van zijn kracht. En in eenzaamheid dan verzwierf hij de gestraftheid van zijn niet transigeeren kunnende wezen; schreiend, bovenmenselijke kracht toch in zich beurend en verdiepend weer de zalig-zekere, stroef-gesloten eenheid van: alles of niets.

In het gezin had hij ook zijn volle, hem toekomende plaats; maar van allen, uitgezonderd dan Lot, was hij, uiterlijk, wel zoowat de rustigste geworden. De agressie in ieder gezin van vereend kinder-ruziënd vrijheidbegeeren, met de snel-uiteenvallende gezamenlijkheid dadelijk voor den ontstellenden strijd van macht tegen macht onderling weer; en het grovere geweld van puberteit-rijpe ongedurige nurksche vlegelheid, waren daar voorbij. Maar vaak was er nu de gedragener, meer doordreunende uitwisseling van de in den sier van hun gloeiend-glanzenden wasdom staande mensen. Dat waren dan dikmaals stonden van onvergetelijke pracht, van

stuwning, van felheid en ernst. Hij, Daan, was daarbij veelal de meest geëmotioneerde, wyl hij miste Rafs loomen, gemakzuchtig-oppervlakkigen redeneer-trant en het braveerend overstelpend woord-talent van Ko, geworgd leek in het trieste ongemak van zijn te kort en zijn te veel. En alleen wie zien wilde, vatbaar was voor het als zacht na-grijpen van wat er aan denken en voelen in zijn oogen zweemen bleef, ving soms het diepste zeggen van zijn hart.

Ook zijn drangen zaten zwaar ver worteld; en stil konden zijn verlangens tot in verre hoogheid voor hem uitstijgen. Maar niet als Raf had hij het in zijn nu mannelijken groei verstaan, zijn begeerten, als het moest, bijna gewelddadig te bemeesteren. Die van hem hadden vager doel en waren er ook van te anderen aard voor, minder gericht op wisse en onwisse reüsseering en ijverige verwerkelijking van nabije of dadelijke zelfbaat. Het was alsof dat, waarnaar hij hunkerde, altijd nog te groeien had, groeien moest ter al meerdere volmaking, en of hij het, verborgen geurend toch, ook schuw en zachtkens, zoet dragend

in zich liet, onbewust bevreesd voor het stijfversterven van zijn fijn-blonde, lijnen-vage ideaal en de tastbare geborenheid van een vorm-zekere realiteit. Dus spon hij al maar voort aan een teer-glinsterende, zich in hem verijlende webbe van stillen droom en dichterlijke bewogenheid, die niemand zag, nauwelijks hijzelf.

In den kring der werkers waar ook hij zijn dagtaak deed, was hij stiller geworden en een vrijwel onbemind-afzijdige. Opmerkzaam-fel kon hij luisteren naar het razen van hun botte gijn en het tieren van hun in den afmattenden werkdag afleiding en breking brengende, paffe, vuile dollerij, zonder ooit zijn werk te onderbreken, of daaraan deel te nemen met woord of lach. En ook liet hij hen strak in den steek de enkele maal dat er eens ernstig debat tusschen hen stond en zij hem daarin tartend trachtten te betrekken. Hij verwrikte niet; weerde hun meerdere voegzaamheid, zooals hij onverschillig, koel hun lol afsneed. Maar gebeurde het dat het vreeselijk kabaal van hun breed-mondige jool of kamp tot vloekende, pestend-krenkende, gretig-speek-

selende ruzie was omgeslagen, dan lei hij zijn gereedschap stil om dubbel te luisteren, maar vooral om te zien. Want was het waarnemen, het rustig-diep bekijken der dingen in het algemeen hem een groote aantrekkelijkheid, het bezien der gelaten en gebaren van menschen, in sterk-bewogene actie bovenal, maar ook in smuigeme of argeloos-oprechte rust, was hem de kostelijkste bezigheid. En zoetjes-aan, als van zelf, was de diepe behoefte daaraan zóó sterk in hem geworden, dat hij, onbewust, al meer en al dadelijker in de beschouwing van het mensch-gelaat kon verzinken; hij door de jaren heen een felle kijker en opmerker was geworden, zijn oogen de doordringend-sterke straling hadden gekregen waarin het gewetene bijeengegaard te spiegelen lei, voordat er een mond gesproken had. Die sterke groei van zijn peinzend-psychologiseerende natuur - ook weer met die verabsoluting hier werkende - had hem van twee kanten de schuwe, dadelijk wegschuilende omgangsschraalheid gebracht. Hij zag altijd vlug en het eerst de diepere geaardheid van de hem naderenden, die hij dan meestal snel-besloten af-

keurig ontliiep of afwees; maar dadelijk zag hij ook de armelijkheid en het droge van zijn verschijning bij hen, en terug week hij met een vaart in den versten afstandshoek, ook, wat wel eens gebeurde, als zijn sympathie zacht gewekt was. En toch, zijn vriendschap-begeeren was van een niet te stillen hartstochtelijkheid.

Was tot nu toe de vrouw hem een magnetisch wezen van vreemd-aantrekkende verborgenheid die hem afstootte, instaat heel zijn heftigen schroom en gloeiende gêne om te woelen en in het licht te sleuren, zijn vreeselijke schamelheid het luidst te belachen en geraffineerdst te krenken, en was hij haar daarom in bijna lompe negatie, norsch, uit den weg blijven gaan, den vriend zocht hij, zocht hij moeizaam en smachtend. Want de vriendschap in den vriend hief hij tot de hoogste levenshouding, de tastbaarste trouw en zegenrijkste eenheid. Maar zijn moest ze, rein als het zonlicht, waar als het heelal en omvattend als het leven. Dat hij die boven alles uitgaande kostbaarheid tot nu toe ook had ontbeerd, weet hij aan het weinige expansieve vermo-

gen, de aarzelende lammenadigheid van zijn totaal verneutelde persoonlijkheid, als er geen uitersten te bereiken vielen. Te steil was hij altijd, te degelijk, te grondig; van een hardnekkige nauwgezette omgangstrouw, die als in een zwachtel samenbond, en van een zieke onvoorwaardelijkheid, door geen sterveling te deelen. Zijn vriendschap met Ko, zijn eerste en eenige, was door zijn niet aflatende dogmatische uitgraving der dingen en Ko's daaraan tegenovergestelden aard van stormend-onstuimige verander-zucht, jammerlijk gespleten. Dat hun beider man-wording de kinderlijke consequenties van hun jeugdvriendschap ook niet meer aandurfde, was een bijkomstigheid; de verplooiing, de ververdringing van een lief, echt gevoel voor de pronkerigheid van een verkoelend arrogant decorum. En al liet zich dit in den loop der jaren door allerlei invloedssferen ook al meer gelden, de vreeselijke scheur in hun bijna mediumieke vriendschapsvereinigdheid was gereten door hun diep aanleg-verschil. Naast elkaar gingen ze in het gezin nòg als de meest verbondenen, al vermenigvuldigden zich de

dagen van stagere uiteenzwerving. Maar was Ko's dwalen als het verliefde fladderen van een naïeve streeltjes rondgevende, vriendschapjes sluitende en rustpoosjes nemende minnekoos-dronkene kapel, Daan trok rond, onttakeld, stug en zwoegzaam, in ononderbroken eenzaamheid, zoekend als een dolende hond het verlorene.

Ko was het geweld van het huis geworden. Hij bedeelde Lot het mildst en het innigst, maar gaf haar ook de handen het volst. Zijn kamertje was zijn geheim, zijn trots, zijn heiligdom. Van alles sleepte hij er in en Lot moest voor hem naaien en ruimen en veranderen telkens, zonder eind. Als hij naar boven ging, ze wist het Lot, kwam hij altijd weer terug beneden. Lachend wachtte ze er al op en trad ze hem met zijn vleiende verzoekjes en pruilende teleurgesteldheidjes, snel begrijpend tegemoet. Zijn heele woelige, mijmerende, handelende en strevende innerlijk lei daar in dat kamertje uit in ganschonbezonnene, aandoenlijk-kinderlijke openheid. En het was of hij Lot, bewust van wil en in drang van reinste

overgave, stil, ongezegd, er het fijne vertrouwde wachtstertje van had gemaakt, opdat zij alles, maar ook alles, van hem weten zou, en zonder beperking er vinden de dingen, die hij, sprekende met haar, haar mogelijk niet gegeven had. Behoedzaam-lief, zonder speurende indiscretie, maar met haar hartje vol toegewijde opmerkzaamheid, ging ze er rond. Ze aanzag er altijd weer de dooreen verwaaide wilde slordigheid van het vele, het meeste, en de als wroegende, zoetjes gespreide properheid van het weinige, het enkele. De beste, gaafste dingen - blank schrijfpapier, fijne couverts, prachtige lak - leien er bestoft, bemorst, verknoeid door en over elkaar heen; maar het meest waardeloos-onnoozele - een monsterlijk hondjespresse-papiertje, vol koesterende koper-glansjes, secuur en gestreng vasthoudend een fijn-kleurig carton-nietigheidje, een alles verspiegelend pennen-prulletje met altijd een paar broeksknoopen en nooit een pen er in - stond in de nauwgezetste, angstvalligste verzorgdheid van zijn naar orde, regel en properheid diep hakende natuur. Dat dringend verrustigende verlangen in hem altijd voelend,

ordende zij telkens weer zijn zwierige beltje; niet benepen, dom en harteloos in blinde zucht naar aankantigheid den boel stof-vrij makend nog hopeloozer verwarrend, maar in lieve vernuftige oplettendheid en innig volgen van zijn jagende hart en borrelende brein. En dikmaals kwam ze daarbij voor vraagstukjes van zulk een beleid, tact en begrip eischende zwaarigheid, dat ze, het trekkend voor alles, te midden van den chaos lachend zitten ging om met al de toespitsing van haar klaren geest de oplossingen te zoeken, geduldig en ontroerd zitten bleef, tot haar milde, helpende hart ze mee gevonden had.

Een boek, waaraan hij bezig te lezen was, moest altijd open blijven liggen; en drie, vier boeken las hij door mekaar heen. En alsof een groot onheil hem overkwam, zoo radeloos kon hij zijn als zijn inkt modderig klonterde, of zijn pen, korsterig, niet dadelijk schreef. Maanden achtereen moest het nietigste katebelletje, waarvan hij alleen de importantie wist, precies op dezelfde plaats blijven, een al meer onleesbaar wordende looze datum op zijn al meer vervuilenden legger. En nooit

was hij verwoeder dan wanneer hij iets maar van zijn schrijfgereedschap in de huiskamer vond.

Lot knutselde bladwijzers voor hem, den een na den ander, omhemzoetjes te gewennen aan het gemak daarvan; openbaarde hem, als een lachend kwiekhandig goochelaarstertje, het practisch gebruik van allerlei voor hem geprutste cartonnetjes ter opberging en gemakkelijke vinding van zijn zaakjes. De bladwijzers werden hem dood-ergerende, in zijn boeken nooit terug te vinden monsters, of razendmakende vreeselijke verschijnsels, bij een half dozijn gelijk soms stekend uit één boek. En al die cartonnetjes respecteerde hij begoocheld lachend wanneer ze Lot hanteerde; maar ze verfoeiend in onhandig zelfgebruik, smeed hij ze gretig en verlost op den grooten hoop, als hij ze in een wip verformfaaid en heerlijk verrustigd had stuk geplukt. Zeplakte, spelde aan mekaar, schreef voor hem over, Lot; sorteerde zijn cahiers naar vakken, kافتte zijn boeken en etiketteerde ze. Ze ging door dat lieve hokje als de stil-zinnige, omzichtige hovenier door zijn broze, lauwe, ijle kas, waar-

in zich al wonderlijkheid stil en diep-geheim tot leven ademde.

Alles had haar groote, volle aandacht daar. Lang bezag ze vaak zijn veelsoortige schema's, woest gekladderd éénzelfde zes en een half maal overgeschreven in verkreund verlangen naar klaarheid, duidelijkheid, netheid; zijn wilde opzetten, die hem als geeselend waren overvallen, hij heet uit hem losgescheurd, zoo, als eerste stilling maar, naar buiten had gebracht Al het verwarrend herhaalde, tweeen driedubbele, schiftte ze, gelijk de goede, aandachtvolle, zachte kweeker wiede het sappen-slurpend onkruid. Maar waarin maar even leven zweemde, dikwijls onzichtbaar bijna, liet ze afwachtensvol in ongeschondene gedijen. En warm welden stil haar tranen als zijn geëmotioneerde schrift haar de bekentenissen bracht van zijn martelend willen, de schreiende klaging om al het onbereikbare, verre, heerlijke, de felle drift der verlamme onmacht.

Nauwgezetter nog werd dan haar hulpe; dieper, zoeter haar zachtzinnig-geduldige zorgzaamheid, als wilde ze met die hartevolle,

ordenende verpropering van zijn daar haveloos uitliggende innerlijk, heelend, balsemend reiken naar de smartelijke gescheurdheid van zijn onbereikbare, toewijding behoevendeziel. En ook vond ze er zijn vonkend vreugdeleven; zachte glanzingen van kuisch-fijn liefde-spel; schuchtere, blij-blinkende minnarij van blank-gave jeugd, heroïeke bondgenootschappelijkheid en opofferenden vriendschapsdrang, heel den feestenden tooi van teer-bloesemende extase, illusie, idealisme, in het zacht-gouden licht van een levensdageraad. En dan ontmoette ze er ook de bevredigdheid van het al gevondene, het bereikte, stralend in de trotsche rust der knokige jeugdijdele verzekerdheid.

In Lotje's oogen kwam altijd weer haar zoete genegenheid aanlachen, als haar aandacht ging naar de kinderlijke steevaste uitstalling van zijn triomphen. Eerst had ze deze reliquieën in volgorde van gebeurte aan een der cartonnetjes toevertrouwd. Maar toen zij ze telkens weer zag voor den dag gehaald, bekoesterd en gereinigd en als behoeftevolle pièces de milieu geëereplaatst, had ze begre-

pen dat hij ze altijd hebben wilde bij de hand, of ze beschouwde als kamersmuk, zooals een H.B.S.-jongen zijn ingelijste eind-plakkaat.

Van zijn fel-bezonnen willen die er leien schrok ze soms; wreede voornemens van aanval en verplettering, van geesel en breuk; zameling van vernielkracht, blind en zonder breidel Maar als Lot dan plots weer kwam te staan voor het zegenend-zachte, het zonnig zijgen van zijn liefde-hart; voor de kittige sigaartjes die altijd moesten klaar staan als André Rosetta kwam, de gekoesterdheid van heel diens plekje, zijn plaats, zijn stoel en de zacht-sierende, streelende omhanging van Daans stille-kop-portret, vlak vóór hem, diep in de oogen kijkend dichtbij op tafel, dan keerde haar zalige vertrouwen weer en was haar ontsteltenis henen.

En dit alles bij mekaar was pas het geraas van het verborgen-stille, het diepe hijgen van zijn alleene hart, de geheime zwoeg zijner heete ziel. Deopschudding, het geweld braken eerst uit in zijn machtig, rijk, vertwee- en vermeervoudigd leven van contact. De levende dadelijke aangrijping van al het in hem dei-

nende en kolkende latente en bewuste, stookte zijn wezen tot een haard van zenging en gloed, maakte zijn innerlijk tot onuitputtelijke wel van hoog-uit fonteinende levensklatering. Het actievolle contact had hij noodig voor de naar buiten razing van zijn excentrische veelheiden voor de naar binnen stroomende verstillende klaring van zijn concentrische eenheid; in het contact schenen al de krachten van zijn lichaam en geest saâm te groeien tot een geweldig bouwsel van macht, waartegen zich ieder te pletter liep of er voor nederzonk; in het contact was de eendrachtige werking van zijn innerlijk en uiterlijk, de te zaamgedragene, te zaamgeklonkene volkomenheid van zijn psyche en fysiek. Zijn hart zong er in uit, vol en diep, zijn stem fluweelde en zijn gebaren kregen er gracie in; zijn kop verblankte, zijn haar werd glanzender, zijn voorhoofd edeler. Een lichtende immaterieelheid en sterk bekorende lijfelijkheid tegelijk kwamen om hem heen, ondoorgrondelijk van geheime dubbelheid, perplex van suggestieve tezamenheid. In het contact spande zich alles in zijn weefsel tot uitersten, oppersten wil, kneedde hij,

onfeilbaar, zijn versten droom tot verbijsterende werkelijkheid.

Met André Rosetta was de omgang gegroeid tot een ongekende volmaking. Ze verleeften te zamen al de vrijheid van hun dagen, al hun avonden en stukken van den nacht. Op elken stond en in iedere situatie was Rosetta voor hem klaar. Rosetta ging naast hem als een vader naast zijn kind, maar luisterde naar hem als een kind naar zijn vader. De gevoileerdheid van Ko's stem was hem een charme waar hij stil van werd, kon bij tijen zijn muzikale hart omvangen als het zoete smachten van een cello. Tegen de zachte schalling van Ko's boordevolle gelukshunkering was hij niet bestand; zijn keel zoog er bij dicht en zijn heesche beaming verkreunde tot een snik. En als Ko hem zijn joelend-bemeesterende vreugde schonk, dan kon Rosetta het ook niet aan, wijl dan zijn wangen vreemd-trekkerig als verlegen lachten tegen den tranenernst van zijn oogen. Als eenige zware zorgvolheid, heel stil zonder blijk ooit, koesterde Rosetta een fijne waakzaamheid voor Ko's

aan zichzelf nog niet geopenbaarde geestesbewustheid. Ko zag zijn evoluerenden voortgang in een stralend-opgaande baan van memoreerende, kennis-verrijkende leering, vrij als het kon, schoolsch als het moest. Zijn bruisend levensverweer sterk voorvoelend, meende hij dit het krachtigst geschraagd op een basis van weten. Zijn jonge hart kende geen anderen weg tot veraanzienlijking en machtsvestiging, wjl het tot nu toe alleen contact had gehad met dat soort rationalisme, dat aan iederen levensbeginnende het eerste uitzicht brengt te stijgen tot min of meer begaafden burger. Daarom worstelde hij gram en onverzettelijk met physica, chemie en wiskunde, met volkenkunde, aardrijkskunde en maatschappij-leer, las hij zich topzwaar, ploeterde en blokte zonder eind; deed hij telkens hocuspocus met pas gememoreerde chemische formules, vroeg hij aan elk die het niet wist wat de stof was van de formule NaCl, en zei aan ieder die het wel kon weten dat de stof keukenzout Natriumchloride is; demonstreerde hij op den winkel het Principe van Watt, sprak in de keuken de drie talen vlot. Maar

Rosetta meende Ko's groei en machtsbevestiging van geheel anderen kant te zien aanlichten en daarop spitste hij stil zijn wachtende waak. En zacht beangste het hem soms, dat dat wat hij in Ko het duidelijkst, het diepst zag leven, door hem zelf driftig werd omvergelopen en tot jammerlijk rudiment verstompt. Doordat al zijn krachten zich ten uiterste tot nu toe hadden gespannen op een legale vermaatschappelijking van zijn persoonlijkheid, was zijn kunstbewustzijn in den deerlijken schemer der verwaarloozing gebleven. Het vrije, rijke paradijs in hem van zijn zacht-dagend kunstenaarschap liet hij angstig als een hem tot dwalen brengenden tooveruin onbetreden, niet wetend, dat heel zijn handelen en streven van maatschappelijk dorpositieven aard ontsproot aan en gestuwd werd door de heerlijke impulsies en intuïties, die daar in dat pracht-oord als een vreemdschoone kweek wiegden en wuifden en lokten. Wel werd zijn primitieve gevoel in krachtige voortdurendheid gewekt Een straatorgel kon hem aan het snikken maken; het grove felle koper van een militaire kapel bracht

hem de siddering van triomphant oorlogsbedrijf, de stompjesachtige, stamelende harmonietjes der tanig-verdroogde poepers ontliet hij. En toen hij eens aan een smart-verklagend avond-strand de vereenzaamd-schreiende schalmeiing hoorde van een doedelzak, had hij zijn eenigen lang gespaarden en lang heel gehouden rijksdaalder in de pet van den schriel-silhouetteerenden zwerver gegooid en was weggehold.

En heel lang was het ook nog niet geleden dat hij op een avond André Rosetta letterlijk gedwongen had met hem de Twee Weezen te gaan zien.

De Twee Weezen, drama in acht tafereelen van A.d' Ennery, was Mordechai Santeljano's heel zijn leven lang geliefdste tooneelstuk gebleven; en eens, een jaar of wat terug, had Mordechai hem er mee heen genomen, had Ko heel den avond tegen vaders breeden, rustigen schouder heet-schreiend weggedoken dit spel zitten aankijken, terwijl Mordechai's heete eelthand iederen keer koesterend over zijn natte gezichtje was gegaan en hij hem telkens, lachend, maar ook met

druipende wangen, aanmoedigend had voorgehouden, dat hij toch een groote jongen was.

Dien avond met Rosetta nu daar, had hem weer de schokkendste ontroering gebracht. Al dadelijk bij het duel tusschen den baron Roger de Vaudray en den markies de Presier, waarna de baron als overwinnaar vlucht met zijn beschermeling, de geschaakte zuster van de blinde, was hij er in geweest, had hij die carnaval-zwierige edelman-opgewondenheid vol en innig ondergaan. En den zwakkenstunteligen Pierre Frochard zou hij tegen den brasser en krachtpatser Jacques Frochard, zijn broer, met alle macht hebben willen bijstaan. Bij de Salpêtrière-scène, als Henriette, de onschuldige en schuldellooze zuster van de blinde, naar Cayenne zal worden gedeporteerd en Jacques Frochards boete-doende vrouw aan Zuster Geneviève smeekt in haar plaats te mogen gaan, waren hem de snikken uit de keel geschoten. Maar toen in het zevende tafereel 'Kaïn en Abel', de wrakke, wankele Pierre Frochard het groote steekmes verhief, daarmee op zijn verdrukker afging en de beestige Jacques eindelijk achterover stortte, toen

had hij het eerst en het hardst zijn juichenden bijval er uitgestampt, er uitgeschreeuwd, had de ongecompliceerde volksjongen in hem, vurig en verlost, in dien al maar weggetrapt, nobelen stumper, den volksheld gehuldigd. En nog zuchtend zich keerend toen naar het donkere schouwburg-lichaam van Rosetta naast hem, had hij in diens schemer-rossen kop zacht-blijkende onontroerde geroerdheid meenen te zien, iets bespeurd, van een fijntwinkelend nuchterheidslichtje in zijn beide oogen. Verwoed was hij hem opslag te lijf gegaan, had hij Rosetta's oolijken, aardig-voorzichtigen aarzel van nog ontroerd er aan vastzitten en vernuchterd er bovenuit willen, ruwsmalend in elkaar getrapt.

...Zijn artistieke drukte bespoog hij falikant, had hij geweldige maling aan; was bluf, zelf-overschatting, larie; idiote naklets van kunstzinnige impotentelingen, die met hun eigen praestaties nog nooit een zenuw had den beroerd, een volle, diepe aandoening ge wekt... Wat, melodramatisch! - Rosetta had zachtjes dit woordje van repliek vermompeld - een groot woord, kouwe avan 'n

aan de zuurkar volgegeten kunstzinnige kaper met pijn in zijn buik; stinkende allure van een hijgende, wiebelend-dikke juwelier, die met een groote zak bolussen bij zich La Juive zit te versnotteren... Melodramatisch! Onzin! Het pakte je in je donder; het gebouw werd als gesloopt onder de neerbeukende bijval... Keer in man, bezin je; verloochen je eigen aangedane hart nooit en voor niemand...

En toen Ko's wervelende drift over Rosetta heengedreven was, had die, niet overtuigd, bedremmeld gezegd, dat Ko gelijk had, was de fijn-aarzelende zuiverheid der bezinning weggedrukt, verstomd, onderworpen; stond de braveerend-heerschende, onzuiverdrieste directheid der woordmacht, gespierder nog, hooger en ongelet.

En al was dit vele malen de apotheose hunner beëindigde discoursen, onder Ko's vrienden-omzaming bleef Rosetta zijn eerste, zijn innigste, zijn liefste.

Tweede hoofdstuk
De kring van Ko I

In rang van orde hield Ko de vrienden om zich heen, als een generaal zijn staf, zijn kader en zijn manschappen. Hij kende de zuiver persoonlijke waarde van elk hunner, wist den stond en de uiterste grens van hun ieders diepste bereidheid en volkomenste overgegevenheid. Er waren er onder, die hij enkel dulden kon in het geraas der velen en anderen weer, die hij uit de velen weghield en naar zich toehaalde in de stillerheid der weinigen. Er waren er, die hij geen anderen rang kon schenken dan van geleider van en naar zijn huis, of die hij net benutte den tijd door een boodschapje gevorderd en minderen nog met wie het contact nooit langer duurde, dan het momentje, noodig om ze vriendelijkjes weg te poeieren. Voor een loop in den blauwen gouden lente-ochtend had de eisch zijner gevoelige selectie bezwaarlijke beperking; maar er waren er toch onder, wier diepen gelukslach hij daarbij niet kon missen, zooals hij voor den weemoed van den zomeravond-val ook weer maar zeer enkele anderen had, die het snikkend sterven van den heet-geleefden dag even geroerd en zwijgzaam ondergingen als hijzelf.

Op het zoet-suizende, zacht-zingende licht van den binnenkamerschen winteravond, als het buiten spoelde, kletterde, hoosde; de donkere storm rondjoeg als een razende alles bebeukende zwarte hercuul; op de sfeer van dat hooge naar omlaag sluipende kamer-duister, met de helder-lichtende geel-gouden plek op het hart der tafel, was hij gierig. Voordat hij dit te deelen kwam, genoot hij het eerst als een lijfelijke eigenheid diep, geheel overgegeven, weldadig alleen, zonder woord, zonder zucht van wie ook er tusschen. Maar als dit dan had geduurd, verlangde hij toch naar den terugglans, naar den weerschijn van deze guldene rust, in het wezen, in de oogen van één enkele uit den kring, om aan en om dien eenen den stillen luister van het heerlijk omsloten lampelicht en de glanzend-doorvoede vredigheid te zien, die hij aan en om en in zichzelf enkel maar wist.

Met heftige zintuigelijkheid deelde hij de vrienden in en groepeerde hij weer dadelijk al de ingedeelden. Er waren er in den kring met strakheden om en glansloosheid in de oogen,

die hem het hart van afkeer dichtbonden en anderen weer met gehavend-korte oogharen en akelig-vage, als verbijsterd bogende brauwen, die hij nooit een vriendelijk woord gaf. Maar voor wie er onder hadden een kop met gave huid en sluik-glanzende hoofdhaar, een blank voorhoofd, strelend-lange wimpers, geheimzinnig naar binnen donkerende en vurig-open naar buiten blinkende oogenpracht, koel, frisch tanden-wit in een sterken, sappigen mond, kon hij teer-geduldig zijn en onuitputtelijk tegemoetkomend. En ook lette hij op en zocht hij moeizaam naar de stillen, de ingekeerden in den kring; was zijn hart zorg vol en duurzaam bezig met hen wier oogen altijd schreiden, ook als ze lachten, en wier monden nooitontspanden, klemmend-verbetensmoorden de machteloosheid, de vertraptheid van hun ziel. Gestalte imponeerde hem heel sterk; een hoogen breeden vent vond hij als een zeilree schip. Met de stoer-physieken onder de vrienden verkeerde hij gemoedelijk-leuk. De groote kerels, hij brutaliseerde ze vol humor, verstrikte hen in de lenige vitaliteit van zijn viven geest, kleineerde ze tot zweeterige

slungelheid, dat ze met hun forsche gegroeidheid geen raad wisten. Maar een streepje voor hadden ze, al waren ze vaak geestelijk even beperkt als vele andere onooglijken, die hij daarom uitsloot. Hen had hij graag bij zich, als weelde, als verlustiging in mensch-schoon. En vooral werd hij graag door hen omgeven naar buiten, op straat, in koffiehuis, bijeenkomst en vergadering. Hun fysieke in het oogloopendheid accentueerde en veropenlijkte ook zijn grootere waardevolheid, zooals een min mannetje den afglans vangt van zijn naast hem gaande struische vrouw.

Hun aller psyche doorgrondde hij met de vreeselijke macht van een duivel en met de roerende teederheid van een rustig, zoet-verzonken liefde-mensch. En allen - de blindgetrouwen, de hem ziende liefhebbenden, de onafhankelijk-krachtigen, de afhankelijk-zwakken, de schranderen, de dommen, de de waarheidzeggers, de smuigemerds, de vleiers, de lasteraars - hoe verschillend ook van aard en aanleg, wilden ze staan in den wijd-cirkelenden glans van zijn geest en ondergaan de fluïdieke straling van zijn bekorende fysiek.

En hij ook op zijn beurt had noodig al die drukke verscheidenheid in omgang, al dat sympathieke en onsympathieke contact, omdat zijn wezen, over misleiding, bedrog, oprechtheid en liefde heen, zich volzoog aan heel dit complex van hartstochten, hij aan dien barren chaos van krachten kon oefenen, uitscherpen en opvoeren, de heete overbeladenheid van zijn eigen alles bemeesterenden, duchtigen wil.

De hoogstgeplaatsten in zijn corps, de eersten, waren Rosetta en Daan. Die beiden stonden vlak aan den rand van zijn levenssfeer, waren als de natuurlijke afsluiting en beveiliging van zijn persoonlijke begrenzing. Maar zóó onverzettelijk-staag strekte het heerlijke voorland van zijn wezen zich, dat het begin van hun contour niet meer dan de forsche wegglooiing leek van zijn uiterste lijn, zij, heel ver en vaag, begonnen bij de eindelijke gunst van zijn bijna niet eindigend einde. Rosetta was de zoete meedeiner in het zware rythme van zijn groote hart; Daan de klare, strakke spiegelbaar van zijn groot geweten. Met hen leefde hij zonder poozen. De jui-

chende onvoorwaardelijke instemming van Rosetta bij alles wat hij uitte, zijn bijna murmelende verheerlijking, het zong alles in hem door, diep, fijn, als de onbelemmerde jubeling van een hoogen vogel boven een stille wei, terwijl het altijd aandacht-scherpe, analytisch luisteren van Daan hem was als de strakking van een stillen effen hemel, waaruit het heerlijk kon gaan lichten, maar ook somber dreigend donkeren. En hoewel hij de trillende harte-schilling van Rosetta's dadelijk lichtende liefde nodig had als brood ter voeding van den groei zijner heete inspiratie, kon, wilde hij Daans wrevel makende monotone conscientieusheid en grijze bezonnenheid niet missen voor de rustige zuivering en diepere bevestiging daarvan. Hen beiden had hij nodig, vol en innig, voor al de wendingen en wentelingen van zijn hart en zijn verstand; en de jaren der moeizame dooreengroeïing van hun ieders persoonlijkheid had een waarlijke groot-offerende uitwisseling doen ontstaan, al was Rosetta dikwijls te blind, Daan dikwijls te ziend, Ko te dikwijls de beheerscher van beiden. Maar zijn veeleischende natuur verg-

de daarom heen nog het contact der velen, die zonder eenige verstrengeling met zijn diepere wezen en enkel met de sluwe opzettelijkheid hunner vuige aanpassing aan bepaalde neigingen van hem, grovere prikkels in hem bevrediging schonken. De snobs, de parasieten, de vleiers, ze koersten op hem aan als in extatische pelgrimage en zogen zich tierig op hem vast als kwallen op een strand. En met de oudere heel- en half-aanhankelijken vormde deze nieuwere lichting een wijden forschen cirkel van bukkende onderhoorigheid.

De bleeke, bloedlooze Van Caspels, die Rosetta's ontrouw achter zijn rug ziekelijknijdig bespogen, hadden de niet te verduwen veete tegen Ko, om zijn diefstal van hun vriend, omgezet in een schijnheilige, halfzachte genegenheid voor hem, ook omdat ze buiten staat waren den geliefden André, ondanks zijn versmading, los te laten.

Eliazer van Caspel, de oudste van de twee en het eigenlijke boezem-wonder van Rosetta, was een smal, mager, decadent heerschertje, zonder eenig domein dan het vunzig onder-

worpen bezit van zijn arme moeder met haar altijd schreiende trachoom-oogen en zijn witverstarden nerveuzen trageling van een broer. Wat Eliazer, om in de breedte te heerschen, ontbeerde aan bezit, dat perste hij, niet te bevredigen wreed, uit de diepte van zijn armelijksmalle eigendom. Als vodden trok hij ze vaneen en voort joeg hij hen in geesel ter volvoering van zijn abnormalsten wil. Hij was een erotische epilepticus. Het vel van zijn wangen was wassig wit en wassig glanzig; zijn voorhoofd vluchtte als in verbijstering met een vaart naar achter en zijn kin gleed hopeloos vernietigd weg in zijn witten kippenvelligen hals. Zijn lippen, zwaar en rood, en zijn neus, gebogen groot, sprongen al te gemeenzaamgulzig uit zijn kop naar voren.

Hij was een handig, bruikbaar werkman, Eliazer; een royale kost verdiener en geen verkwister, een bezonnen zuinigerd en toch niet enkel een materialist. Met Rosetta op één winkel, bij één baas, tot kapertje gefokt, had hij evenals die altijd al het mogelijke gedaan om buiten de werkplaats geen kaper te zijn. Zijn verintellectueeling ging naar de kunst - too-

neel, muziek, zang. Als hij voor den Zaterdag gekleed was, leek hij een orkest-muzikant met een graadje hoogmoedswaanzin. Zijn zwierige lavallièere was het angstvallig-welverzorgde embleem van zijn innerlijke en stille kunstenaarschap en verwierp met zijn half-socialen, half-bohémien flaphoed kordaat en vastberaden elke relatie met het diamantwerkersgild.

Hij zong. Aan Rosetta's naïeve, innige koorwerkjes had hij zich een tenor geoefend; maar de solfège-dwang van het sanguinisch dirigentje daarbij had aan de natuurlijke leelijkheid van Eliazers keel- en neus-geluid niets kunnen verbeteren.

Vanaf Vrijdag, den halven dag, als de harde werkweek tot den volgenden Zondagmorgen goddelijk achter den rug was, ze weer monterveel versche rijksdaalders op zak hadden, was Rosetta Eliazers aangebeden gevangene; moest hij driemaal bij hem eten en tweemaal slapen op het paardenhaar-stekelige, harde, wrakke veel te korte canapeetje in het voorkamertje. Op de winter-Zaterdagmiddagen werd dan bij de Van Caspels gemusiceerd; zat Joppe van Caspel, Eliazers broer, strak, wit,

met kurkdroge lippen nerveus te wiegen op zijn stoel, de halfblinde moeder met druppende oogen zachtjeshijgend vreedzaam te luisteren, zat André aan de piano en zong Eliazer. Hij had de leiding; koos de muziek, herhaalde waar hij van hield, hield met het venijnige voetje dwingend de maat vast, alles kort-aangebonden, vanzelfsprekend, bijna bevelend. Rosetta volgde altijd, afwezig naar hem toe, zoet, gelukkig, overstelpt weg in klank. Met een fijn wiegeliedje van Rosetta werd die middagen bijna altijd begonnen; dat zong hij in het gevoel van André's vriendschap met minder scheven, weeken mond, ingehouden en voorzichtig ook en voor zoover zijn dichtgesmoorde keel het kon, met eenige distinctie. Maar als dan in waan van zanger door hem werd ingezet en gegalmd

Sah ein Knab' ein Röslein stehn,
Röslein auf der Heiden,
War so jung und morgenschön,
Lief er schnell, es nah zu sehn,
Sah's mit vielen Freuden.
Röslein, Röslein, Röslein rot,
Röslein auf der Heiden.

en hij in die verdwaasde bravoure zoo alle coupletten doorging, rijkelijk zijn lippen bevloeiend, zich stervend-bleek schreeuwend aan dat naïef-fijne Schubert-liedje, dan was het hem of hij zijn kunstenaarschap in voor niemand onder doende, opperste naarbuitenstorting verheven wegschonk; zag hij niet dat Joppe's gezicht bleek en zonder krimp bleef, Rosetta zijn misselijk stuipig lawaai rustig over zich heen liet waaien en zoetjes wegdroomde in het fijne accompagnementje en dat alleen een armelijke dankbaarheid naar hem toeging uit de tranen-stortende zieke oogen van zijn moeder. En in dien stuggen waan van zijn praestatie greep hij dan snel, gehaast, als bitter verchagrijnd, naar andere muziek, begon hij snauwend, zonder waarschuwing bijna, heel vaak als derde lied... Wer reitet so spät durch Nacht und Wind... Erlkönig. En als daarna ook nog 'Die Grenadiere' zwaar door hem mishandeld was, leek hij uitgeput soms, werd hij bleek en afgetrokken, liet hij allen en alles los en ver van zich verglijden. En in het nu stil geworden voorkamertje kon dan vaak zoetjes opklinken het innig-muzikale mineurig

timbre van Rosetta's stem en de zachte warmstrelende toets van zijn begeleiding.

Maar dikwijls ook verliepen de uren van hun vrijheid en rust anders. Als Eliazers erotomane neigingen zich begonnen te roeren, dan kwamen er vaak rare escapades, kon hij dagen achtereen eerst dreinen om de verwezenlijking van wat vaag, maar als een dwang in zijn hersens stond, werd hij al rusteloozer en sneller geërgerd, joeg zijn moeder links en rechts voor zich uit, negeerde Joppe met zoo een strakke volhardende verachtelijkheid, alsof die de oorzaak van het kwaad was en klampte zich aan Rosetta vast in heel de ontlasting, de ontlasting van zijn zieke gemoed. Maar de climax bleef nog verre; zijn taaie kracht nam al nog toe.

Met Rosetta joeg hij naar de tingeltangels, veranderde daar telkens van zitplaats, wilde al meer naar voren, dichterbij de Bühne. De vrouwen maakten hem razend. Op straat, in koffiehuis, lei hij plots heel zijn aandacht vast op een meisje, een vrouw; dat was ze dan; de blonde die hij zocht, de zwarte die hij wilde. Dan kwam de waanzinnige achtervolging, de

weeë poozing als zij poosde, de stom-verslagen wacht voor haar huis. Als een ritsige, paar-zieke hond hield hij dit dagen vol - Rosetta al maar achter hem aan, schaamvol en met diepen afkeer - tot de crisis kwam, hij thuis in krampende verstijving tegen den vloer sloeg.

Een paar prachtige jaren van zijn jeugd had Rosetta zoo verdaan, toen hij den vol-levenden, stralenden, mooien Ko Santeljano ontmoette en met pak en zak, zonder bedenken, naar dien overliep. En toen Rosetta al lang Ko's dierbaarste was, hij hem alles en ook dit dus van zijn leven had verteld en de Van Caspels in smiechtige lijmerij bijdraaiden, had Ko ze hun plaats gegeven in den kring.

Met hen zoo wat gelijk, maar veel griffer, was toen ook geaccrediteerd Leon Pakkedrager; een amusante lange, slanke jongen, heel weinig semiet, met al vol-groeiden, beschaafden rood-blonden snor en licht-blauwe sterk myope oogen, een dik-glazige bol-geslepen lorgnet pijnlijk knijpend zijn kloeken, scherpzinnigen, fijnen, nerveuzen neus.

In het Grand Café, het groote-stadskoffie-

huis, waar de jongens doorgaans Vrijdagmiddags bijeen kwamen, biljart speelden, groote koppen koffie dronken en machtige koekpunten aten, had Ko hem ontdekt. Aan een tafeltje dichtbij Ko, schuchter, sluik neergestreken, zat hij schuw telkens op- en omkijkend verholen te lachen tegen een ontzaggelijke punt koek voor hem op een schoteltje, zonder dat hij moed had toe te happen. Begluurd had hem Ko in stillen verkneuterenden lach en toen hij al maar gegeneerd bleef aarzelen, telkens kippig loerend om hem heen, was Ko zachtjes op hem toegelopen, had hem de punt van het wichtige stuk koek pardoos in den mond gestopt. Koddig-verbouwereerd opkijkend, schuddend van lach en... etend, had hij gezegd dat dit een origineele kennismaking was, echt Ko Santeljano - hij kende Ko al lang, had veel van hem gehoord - en dat hij Pakkedrager heette; Leon Pakkedrager. Van toen af was hij opslag de geestige, gezellige koffiehuisvriend geworden en heel snel ook de vriend van Ko aan huis.

Leon Pakkedrager was de oudste zoon uit een kaapsch gezin van zes kinderen. Zijn va-

der, Bram Pakkedrager, een noeste, waanwijze, koppige, selfmade man, in heel het diamantnijvere Dortendam bekend als een der groote juweliers, had van Leon ook graag een clevere kaper gemaakt, die, heel wat gemakkelijker dan hij, het gauw tot een gezien en schatrijk man zou hebben gebracht. De duiten waren er en een schlemielige kruiwagen was niet noodig. Maar Leon en heel de geest van het gezin, met de oudste zuster heerschend aan het hoofd, kantten zich tegen die vermaterieelde en vermaterieelende educatie van den oude, zooals in die dagen heel het welgestelde joodsche jongere geslacht, snobbistisch en weelderig omspringend met en lui terend op al het in en door de kaap verworvene, van alles wat kaapsch was, een doodelijken afkeer had. Leon werd musicus, cellist. En niet gebrekkig in het ook muzikaal-achterlijke Dortendam kreeg hij zijn opleiding, maar grootscheeps en grondig in het modern-muzikale Berlijn.

Wat de kring, wat vooral Ko, zoo nieuw en amuzant in Pakkedrager vond, was zijn schaamteloos-open, alles en ieder koel prijsgevend vertellen van alles wat intiem was.

Over zijn vader had hij verhalen, hoog abnormaal van bijna lage oprechtheid.

Zijn broers en zusters, zijn moeder, de ooms en de tantes, neven en nichten, de huisvrienden, de werklieden van zijn vader, de gouvernante, de boeien, allen gingen er aan. De gansche kring gierde als hij bezig was, ook om zijn vermogen daarbij, elk type in zijn meest opmerkelijke eigenheid in fijnzinnige sobere imitatie te verbeelden. Het was een vertellende veraanschouwelijking vaak van de hoogst tragische en hoogst komische situaties, zoo schaam vol-ungebonden, teugelloos-waar, dat het weezin wekken kon. Want niet was het waarheidszin die hem dreef, maar enkel drang tot uiting van zijn bizar-ziekelijke natuur, onmachtschepping van den bij zijn geboorte al ondergeganen half-artist.

Het gezin van de Pakkedragers - en dat was het ook wat Leon telkens zoo marquant naar buiten bracht - was emanciperende naar het artistieke. En daartegen was het dat de oude Pakkedrager streed, fel en onbedaarlijk en waarbij hij als machtige tegenstandster hardnekkig tegenover zich kreeg zijn oudste

dochter, Myriam. Over haar sprak Leon altijd als in beangstheid zachtjes, zeer nadrukkelijk kernstig en met de grootste bewondering. Haar imiteeren deed hij niet, kon hij niet. Het was of zijn spieren verlamden, zijn spraak hem begaf, als hij op aller verzoek er een poging toe deed. Maar vol was hij van haar, nooit uitgepraat over haar alvermogend kunnen en schrikbarend zelfstandig doen.

Met en na Pakkedragers entree was de kring die zoo Vrijdagmiddags in 'het Grand' bijeen kwam en daar vele gezellige, vroolijke en ook strijdvolle uren doorbracht, al grooter geworden. Leon Pakkedrager, door Ko'saltijd zacht-innige genegenheidswoorden over Rosetta voor dien snel met sympathie vol, had, ook door Rosetta's nu warm-adoreerend, liefdevol spreken over Ko, een groote bewondering voor dien fijnen slanken, intelligenten Santel janog ekregen en in de nerveuze vreugde over dit nieuwe, diens lof en onberekenbare buitengemeene talenten naar alle hoeken uitgebazuind. Natuurlijk was dit lokking geweest; had Pakkedrager enkele benieuwden meegekregen naar 'het Grand' en waren an-

dere nieuwsgierigen er op eigen houtje heengetogen. Maar de groote werving van den kring rond Ko was het niet; veeleer lei die in de sfeer en ligging van het koffiehuis.

Het Grand Café was zoo wat het eerste min of meer statige Dortendamsche grootestads-koffiehuis geweest; het koffiehuis waaraan zich eenige jaren na zijn bouw nog altijd Dortendammers te vergapen stonden. Het front-brede pand was opgetrokken op een plek in het oude stadscentrum, dáár waar nog voor ettelijke jaren vlakbij, de onvergetelijke, door heel het polderland koortsende Dortendamsche kermissen hadden gejoeld. En toen de gestrengheid der kermis-afschaffing had gezegevierd, het grollige kabaal van de oranjabitter bitterende kleine burgerij hardhandig was onderdrukt, was die plek gebleven het tierige stadsbrok van uitgang en vermaak. De straat waarin het koffiehuis nu lokkend te heerschen stond, verbond het oude gedeelte van Dortendam en vooral het meer moderne ghetto onmiddellijk met de binnenstad. Dit was het gewikste ondernemingsinzicht; want al wat jood was en in Vrijdagmiddagsche ge-

reinigheid gereed stond rust en vrijheid te genieten en naar de binnenstad trok, kuierde er langs.

En dadelijk was het er als een intocht geweest De gepomadeerde, slanke blank-geschorte kellners zouden hen het eerst bedienen; het fijne kristal en nieuw-frissche steengoed, de lekkere stoelen en fijne privaten zouden door hen het eerst worden gebruikt Ze krioelden er rond en door mekaar heen als in vrije, stellige Zion-gemeenschap. En in een ommezien waren de kapstokken overvuld, al de tafeltjes in wijden kring omzeten, de palmende wintertuin en zacht-gekleurde serres blauwgerookt Ze pimpelden en schransten er als in feestroes, zetten er opslag de keuken naar hun hand. En het spel, als heete dobbel en als verpoozende ontspanning raasde er tumultueus in hebberrige drift en dollerigen lach. Ze zaten er opgepakt bijeen in den hartstocht van hun kabaal en in het geweld van hun innerlijke bitterheid, in hun intelligentie en bekrompenheid, afgunsten en liefden.

Maar door alles heen ging schroeiend de vernielende roode vlam van hun zich niet spa-

rende, zichzelf-verbruikende, zichzelf-verterende psyche-kracht.

Er waren daar onder hen de handigste kaarters, de beste domino-spelers, de kwiekstetrictrackers, de schranderste dammers; biljarters met een moyen van twintig en schakers, die zich maten met de grootste spelers van Europa's vaste land en Engeland. Hun aller meester was Lasker. Bij geen der groepen spelers - bij de disputers zelfs niet - sloeg het geïrriteerde tumult zóó fel omhoog of was de ingespannen verzonken zit zóó bewegingloos als bij de schakers. Louis Kalkoen, een lakonieke jonge, dikke kloover en Abram Prijer, een nerveuze, wit-bleeke, vlas-blonde slijper, waren de stille, kalme bolleboozen. Maar om hen heen schoven en wiebelden en steigerden de ijdele halfgoden en beginners met zulk een elkaar droog-hoonend of giftig-speekselend lawaai soms, dat heel de speel-hall joelde, de directie vermanend toeschoot. Dit wilde, verzenuwde, moeilijke, ras-echte gezelschap, dat in warme opwinding en zonder notie al maar bestelde, dronk en at en in afwezige vergissing elkaars koppen en glaasjes belurkte en koek-

punten beknabbelde, zat en golfde in het rayon van Frits, den gediensigsten, geduldigsten, gedistingeerden kellner van heel het Grand Café, met het Italiaansch-bruine, glad-beheerschte antisemieten-gezicht. Uren achtereen liep hij langs hen heen en tusschen hen door, kalm, koel en als afkeerig-rechtop; onvermoeibaar volvoerend hun grillige willen en stillend de gretige behoeften hunner kelen. Maar als het naar den laten middag of vroegen avond liep en de ingewikkelde afrekening van uren zittens kwam, met de kruiselingsche en gedeelte-betalingen, als gevolg van verlies en winst bij het spel, van dikwijls zeer verspreid zittenden, dan fonkelden fel zijn zwarte oogen, hield hij zijn pappenheimers bedaard maar pootig vast, dat hem geen dubbeltje mank ging, liet den vloed der foien lekker stroomen en reinigde, eindelijk opgelucht en verlost, in driftige stofwolken het afzakkende zoodje zijn smeerboel achterna.

Maar Zaterdagmiddags, glanzender uitgedost nog, bedaarder en trager van het rijkelijk genoten sjabbes-eten en velen nu niet en garçon, maar als geëngageerden met hun

mollige meisjes of als getrouwen met hun breede vrouwen, keerden ze rustig bij zwermen weer en had de Italiaansch-bruine, smuigeme antisemitische Frits hun rommel gereinigd... voor hen.

Ko's engere kring functioneerde er het alzijdigst en had daardoor de grootste belangstelling. Hij bond aan het huis, behalve de reputatievolle biljarters, vooral de geestelijk meer ontwikkelden; de disputers, de sprekers, de debaters, de artistieken, de spotters, de waarnemers. En bleven de ouden en ouderen uit andere hoeken liefst verre, al wat jong was en uitmuntte heel het koffiehuis door, liet zich er graag zien en schoof dikwijls bij, doordat Ko het vooral verstond hun kwaliteiten te erkennen en hun praestaties te huldigen. Werd de kring van buiten af verbreed door al wat lekker gemaakt en er mee heen getroond voor het koffiehuis nieuw, uitzonderlijk en opzienbarend was, van binnen uit kreeg hij de solide consolidatie van al wat daar zijn gezworen reputatie had en in faamzieke arrogantie zich liet lokken. Een heen-en-weersche, een dubbele attractie dus, werd er gaande gehouden,

waartusschen in als vast punt, een onderworpen saamhoorige kern-kring, die, naar gelang de intimiteit met Ko grooter was, al enger om hem heen spiraalde. En zoo levensvol-heet zette de kring zich nu uit, dat hij in zijn bijeenzitting een burlesk parlemente leek, waarin het beste vertegenwoordigd was uit wat er in het Grand Café samenliep. En al die uitmunters zaten er min of meer grotesk. Ephraim Haringman, de ieder begoochelende kaarter, Moos Zwart, de volleerdste domino-speler, Gerritje Trompetter, de kwiekste trictracker, Eli Pekel, de altijd prijswinnende dammer, Louis Kalkoen en Abram Prijer, de gevierde en vereerde schakers; Salomon Blok, de fijnste en vlugste snijder ook, Koenraad Zeeltman, de wonderen doende kloover; Manus Koe, de grofslijper, bijgenaamd 'De Grootte Steen'. En door die allen heen, in zotste verscheidenheid, de van buiten naar binnen gedrongene en makkelijker meegelokte celebriteiten: de groote violist Jules Drijzel, de schilder Lou Struik, de artistieke teekenleeraar Roelof Halm, de bouwmaterialen-fabrikant Arent Balront; de drie Parijsche Pardo's, va-

der en twee zonen - oom en neven van Pakkedrager - en, vanzelfsprekend, de al enger aangeslotenen, Eliazer en Joppe van Caspel en Leon Pakkedrager, de intiemen, Raf en Daan, de intiemste André Rosetta en eindelijk de blinkende kern: Ko. Wat verder schemerden dan nog, als vijandig afgescheiden, maar toch afgunstig-dichtbij genoeg om alles te kunnen zien en opvangen, de Leeuwensteijns.

Door heel deze bent werkte Ko's psyche als met ondoorgrondelijke vermogens. Al deze mensen, ze waren voor hem eten en drinken; hij experimenteerde zich op hen kapot. Van dien grooten psychischen arbeid dien hij stil tusschen hen verrichtte, zagen ze niets en hijzelf had er nauwelijks de ware bevatting van. Hij deed het, omdat hij het niet laten kon, omdat hij, onbewust nog, de geboren analyticus was en het hem vaak een plots flitsend weten van hen allen bracht, dat hem als met magische krachten omgaf en waarop hij in feillooze zekerheid een voor een den omgang met hen bouwen kon. Hij verkoos uit en trapte omlaag, knauwde en streeelde, verbrijzelde en richtte weer op, kneedde en ontvormde. Hun

maskers, lachend, ernstig of in nood, speurde hij af en doordrong hij, zooals hij de nuanceering in hun aller stem ademloos beluisteren kon. Hij wist, dat ze druk-sprekend vaak niets zeiden en dat ze zwijgend dikwijls veel vertelden. Er waren er onder, die hij binnen den kring bijna zonder uitzondering hoonde of geeselde en er buiten nooit één kwaad woord gaf en omgekeerd, die hij er binnen hoogelijk prees en er buiten afmaakte. Met de meesten hunner had hij een sterkere afzonderlijke relatie dan in het algemeen het onderlinge aparte contact in den kring groot was; dit bracht hem de confidenties en den achterklap, dingen die hij als kostbaar materiaal toevoegde aan al het bij intuïtie door hem vastgestelde en door waarneming verkregene. Want begrepen had hij, dat hij moest garen om te kunnen verwinnen; zamelen, nooit genoeg, om te kunnen heerschen. Maar de bewustheid van dit alles droeg hij niet in zich. Het was veeleer de onbesepte werkzaamheid van zijn zich machtig rijpende natuur, de onvolkomene naarbuitenijling van nog niet in hem vastliggende krachten.

De marquant-macabere kop van Jules Drijzel had Ko van meet af geboeid. Het lachende vreeselijke cynisme van dien jongen had hem bij de kennismaking bijna overbluft; maar gepeild had hij het opslag en het als een wrak misselijk alluretje lachend weggetrapt. Maar Drijzels fijn-komische aanstellerij was er niet op verminderd. Ko's onweerstaanbare doorgronding, hem zachtjes onderwerpend, had het ware stuk levenswalg dat hij toch in zich droeg in hem opengelegd en nu hanteerde Drijzel dit met dikke, dubbele overdrevenheid om Ko vleierend te believeen en anderen, in en buiten den kring, schrik-aanjagender tenarcotiseeren. Want de gezette, week-gevulde dandy-joden van het Grand Café vonden Jules Drijzel met de zwarte glanzende sluik-haren tot op zijn rug, den enormen Sequa-hoed schuin op het hoofd, het bleeke, holle gezicht en den zwarten, tandenloozen mond, een allervreemdsoortigst verschijnsel, op zijn kaapsch: een reuze-ijzere-hein. Zijn vader, Jauchie Drijzel, hadden ze allen vereerd; dat was de beroemde, befaamde Dortendamsche kunstlijper geweest; de man van den pando-

ok en het lantaarntje, van de broche en den cubbel kristalliseerenden achtkant; het vroolijke, ingenieuze kind-mannetje met de bolle roode koontjes, het koddige speelgoed-slijpertje met de grijze bakke-baardjes, dat met den klep van zijn zwart zijden pet altijd in zijn nek en den afzakkenden wijd-open gulpenden broek, aan zijn molen sultans en presidenten, koningen en keizers ontving. Dat deze Drijzel, die leelijke mongool zonder tand in zijn bek, die vrotte treiter met zijn hoge borst een zoon van Jauchie was, vonden ze een raadsel. Op Pakkedrager vooral hadden Drijzels koele verdorvenheid, dwarse en warse tarding en alles verzakende lachende vernuchtering, snel vat gehad. Naast Ko vereerde hij hem. En ook Rosetta vond hem interessant; maar meer om zijn anderen kant, zijn plotselinge verteederen voor iets heel fijns en zijn prachtige distinctie voor iets waarlijk schoons. De Van Caspels konden hem niet luchten; en Daan, in schuwe verwarring, bleef op een afstand van hem. Alsof hij een hoog-kostbaar ding hanteerde, zoo zorgzaam, exquis haalde Drijzel zijn tweecents tabakspijp uit het etui;

en waar hij was, op straat, op bezoek of in café, ging hij heerlijk rustig, met reuze-maling rooken. In het eerst, in het Grand Café, was eens kalkoenig-verontwaardigd de packer zelf op hem afgestoven, had hem dringend, en toen hij geen stom woord antwoord kreeg, dreigend verzocht zijn pijp te dooven; maar rustig, dood-kalm en nog eens zoo begeerig trekkend was Drijzel blijven rooken en had enkel gezegd: man, maak fatsoenlijk je broek dicht en laat mij rooken; had hem toen heel bedaard, maar vreeselijk zijn rug gegeven en zich, alsof demooie, zwartgekamgarende man voorhem finaal was verzwonden, rustig en vol interesse, in een partij schaak naast hem verdiept Van brieven schrijven maakte hij werk; dat was hem een heerlijk genot Hij caligrafeerde ze. Als hij aan een brief begon, waren de voorbereidingen onuitputtelijk, was het of een dwangvoorstelling in zijn kop hem plots tot een schatrijk man maakte of hem in den adelstand verhief; dan onderzocht hij zijn verschillend getint, zwaar geschept papier, koos de daarbij passende kleur inkt, was in de weer met paars, groen, zilver- en goud-lak,

sneed initialen, monogrammen, wapens. En onder zijn verfijnde zwoegje door, verlachte hij de zekere overtuigdheid, dat een brief, een behoorlijk gesoigneerde brief, representatiever was dan een persoon.

Drijzel voelde zich cosmopoliet; hij had veel gereisd en was dikwijls in Parijs, Weenen en Berlijn geweest. Fransch sprak hij met de vloeiing, het gebaar en de intonatie van een boulevardier. Holland verafschuwde, haatte hij, met zijn meest sarcastischen lach en in de smadelijkste woorden.

...Was dat een land? Een stukkie klei was het; en dat ook nog niet eens... een brokkie drassige vuiligheid, een heuveltje opelkaar gewaaide koeiendrek... Tot aan de tweede verdieping stonden er de huizen in de modder... Als je op straat pijn in je buik kreeg, moest je ab-so-luut in je broek doen; en vroeg je in een koffiehuis een borrel, eerst moest er vergunning gevraagd aan meneer de burgemeester... een glaassie melk mochten ze dadelijk tappen... maar thuis werd er gezopen bij de kruiken... En de klabakkies? Pieterige keutelmannelen waren het, prengeltjes met plat-

voeten en schuin-gezaagde schouers... O ja, en dan was er nog het stedelijk regiment, de schutterij!

Een gil-lach verschaterde Drijzel dan.

...En de Rijksinstellingen?... een aangeteekende brief moest je halen, een postpakket brengen... en 'n stom loketten-tuig, zonder voorbeeld... en 'n bureaucratie... Zijn vader wou eens - een van zijn krankzinnige dingen - een fabriekkie bouwen, 'n heel onnoozel, klein, stinkend fabriekie; daar kwam een papier-magazijn vol formulieren... toen invullen: zijn naam en voornaam, die van zijn vrouw, zijn kinderen en zoo van den heelen stamboom... op een ander vrot vel weer invullen: zijn vermogen in geld: a. op de spaarbank; b. in de chiffonière; c. in zijn binnenzak.Op een derde flodder nog eens invullen, beantwoorden de vragen: 1° Hebt ge nooit een diefstal gepleegd; 2° Hebt ge nooit een moord gedaan; 3° Zijt ge geen wellusteling, schoffeerder of sadist en hebt ge nimmer daaruit voortkomende onzedelijkheden verricht; 4° Zijt ge vrij van delirium-lijden in elken vorm; 5° Zijt gekoningsgezind en vaderlands-

lievend... Nou, d'r mosten 'n paar steentjes gemetseld worden... De kleine Jauchie heeft zich een beroerte geschrokken en nooit meer één woord over het fabriekie gerept...

Met een heel enkelen schater er tusschen door zei en vertelde hij dit allemaal, heel kalm en heel absoluut en in dood-bedaarde stapeling van de eene overdrevenheid op de andere, alsof het alles feit en bewijs was, tegenspraak en weerlegging onnoodig en ook onmogelijk waren.

Het was deze zoo heerlijk-stellig voor doodgewone waarheid gegevene grandioze exageratie en dat nuchtere onomstootelijke zelfgeloof daarbij in Drijzel, die Ko zoo geweldig frappeerden, Rosetta en Pakkedrager deden krom vallen in lach, den ganschen kring in een onbedaarlijke jool brachten.

En in korten tijd was Jules Drijzel geworden de brutale geestige leukeling van den kring, de zeer bizondere intieme van Ko.

Lou Struik, de schilder, was nu ook meer naar voren gekomen. Drijzels populariteit in den kring kon hij niet verwerven. Hij was daarvoor van te anderen aard, miste diens hu-

mor en brutale onverstoobarheid. Struik wilde meer zijn, wàs meer, de onvermaterieelde, de alleen-kunstenaar, de geabstraheerde, de droomer. Hij lachte wel en beweerde ook vaak, maar toch alles als in lichte trance van inspiratie en schepping. Meer dan Drijzel was hij ook uiterlijk de kunstenaar, speciaal de schilder. Als het zoo gebeurde, dat ze naast elkaar door de stad gingen, groeide er een staart achter hen aan en bleef ook deftiger volk even staan; werden ze bekrijscht, bescholden en bemolesteerd. Hooggesloten colbertjes en sandalen, groote haren, groote hoeden, groote baarden waren nog mirakelsche stekeligheden voor de groote polderstad, brachten heel het baldadig Dortendam in actie en schonken ook den benepen kleinburger nog zijn stompzinnig lach-amusementje.

In dat opzicht had de kring dus ook zijn baanbrekers. Want was Jules Drijzel de provocante artistiekeling, die in hoogmoedige onverstoobarheid zich bewustelijk creëerde, Struik was het naïeve, leeuw-wilde, schaapzachte natuur-type, dat het mensch-bekleedsel, de geschorenheid en gekniptheid een hor-

reur vond, groeien liet wat er groeide en in lekkere verslonzing zijn gangetje ging. Hij was een knappe kerel, Struik; vale, fijne wangen had hij en een vollen donker-blonden baard. Die baard zou zijn volkomene glorie zijn geweest, had hij zijn prachtige, als manen golvende hoofdhaar niet gehad; nu was dit zijn onbetwistelijke triomf. Wees hij heel zacht enthousiast maar even ja, dan stortte er zonder breidel een haar-lawine van zijn kruin over zijn voorhoofd pardoos voor zijn oogen omlaag, waarvan hij dadelijk telkens kordaat een handvol greep en weer naar achter bracht; en schudde hij heel aarzelend nog maar, nee, dan rolden de glanzende boekels over zijn schouders heen naar voren, dat zijn ooren schuil gingen. Zijn imponeerende kop imponeerde hem zelf zeer sterk en in een bepaalde tendenz, al verdonkeremaande hij dit in een naïefelijken schroom, die hem nog sympathieker maakte. Maar elk zelfportret dat hij op doek bracht, werd een Jezuskop. Als Drijzel ze zag, zei hij altijd: O, daar heb je Loutje Christus weer.

Struik had zachte grijze oogen, waarin vaak een kinderlijk droomen stond. Maar ook kon-

den ze dikmaals sluw, sluik gluren, als hij van afgunst doorbeten mismoedig en stil was. Zijn gebarend, alles met vuist en opstaanden duim in de lucht aanduidend en teekenend spreken was een prettig, joviaal, aesthetisch bewegen van hem, maar geworden een reflex, de attitude van den alles gemakkelijker in lijn verwerkenden schilder, wien het armzaligschrale woord niet bevredigde, waarmee hij knoeierig was en hulpeloos. Maakten velen der vrinden, als hij begon wat te zeggen, zijn gebaren al vooruit, Kobeschermde hem dadelijk mild, innig en onkwetsbaar, omdat hij dit juist zoo lief had in Struik.

Lou Struik was wel bijna tien jaar ouder dan Ko Santeljano. Een volle man was hij al; en naast den nog jongensjongen, blanken Ko leek hij een vermoeide, dwepende apostel. Maar Ko had hem heel gauw moris geleerd, toen Struik in het begin met fratserige mystiekerigheid zijn verhevene meerderheid en uitmunting telkens wilde toonen, hij Ko voor hem, den kunstenaar, den begenadigde, met eerbied wilde verzaligen. Onmiddellijk had Ko hem den voet midden op den nek gezet.

....Zeg, godsgezant, had hij opslag vernielend gespot, zou je niet eerst en voor goed je compromittant contact met de boterige koekpunten van 'het Grand' willen verbreken, voordat je heilige wordt, je akelig-mooie fluweelen buissie uittrekken en voor eeuwig afscheid nemen van de fijne Henri Clay, die je zoo nu en dan nog verzuigt...

Even, één moment, was er in Struiks kop een heet-golvende woede zacht-rood aangevlekt. Maar toen zijn overdadig-toornende oogen door de jolende, tartende, tintelende, ontmaskerende oogen van Ko als opslag verstarrend waren opgevangen en onontkoombaar vastgehouden, had hij in een nerveusfellen schater zich overgegeven en was hij van toen af in den kring Ko's invloedrijke intieme geworden, verschetterde hij, vaal, bleek, vermoeid, diens lof als een plicht.

De drie Parijsche Pardo's waren in den kring getreden met de overmoedige vrijmoedigheid van hun bloedverwantschap met de Pakkedragers en met de overbluffende charme hunner Fransche manieren en hun radde, luide Fransch. Ze waren Hollandsch van geboorte,

maar hadden jaren in Parijs gewoond. De behagelijke, vermoeide wellustigheid der wereldstad droegen ze mee in de geraffineerde geschorenheden van hun blauw-blanke wangen, becosmetiekte snorren en hun perverse parfums. De twee jongens waren hoge kerels; oppervlakkig, onbenullig, maar geslepen; Jef, de oudste, hoekig, scherp, mannelijk, metlenige gebaren en een mooie donkere stem, vooral als hij Fransch sprak; José, de jongste, gevuld, dik, log, met lichte hooge stem en kuiltjes in zijn zware groote wangen als hij lachte. De oude Pardo, de allemansoom dadelijk in den kring, was een hyper-nerneuze man met geelperkamenten kop. Zijn brauwen boogden boven zijn zwaar-geslepen lorgnet uit, wreed omhoog, en zijn wassige, starre, zinnelijke neus beheerschte inquisitorisch den sensueelen, verbitterden mond. Hij was hoffelijk, geestig en ad rem altijd; de geestelijk meerdere van zijn beide zoons, maar aan hen toch onderworpen. Een Franschman, een Italiaan, een Spanjaard kon hij zijn, een verfijnd-wreede hidalgo; maar in zijn hart was hij een voorzichtige, bange, doodgewone, Dortendam-

sche Portugees; een trotsche decadent, onoprecht en laf, een in zijn vurigst liefdeleven door zijn vrouw smadelijk bedrogene, een door zijn kinderen geknechte en door het leven vermorzelde.

Naar Dortendam was hij gekomen met een dubbel doel: bevoorrecht werkmans te worden, met zijn twee zoons als helpers, in de floreerende rijke zaak van Bram Pakkedrager, zijn zwager en om Jef, zijn oudste, te laten verlieven op Myriam, Pakkedragers oudste dochter. Hieruit vooral spon hij zijn toe komst. Jef, dan getrouwd met Myriam, door haar in de zaak gebleven bruidschat eerst Pakkedragers compagnon, later, na diens dood, heelemaal alleen baas van die prachtige goudmijn, hijzelf, de weer in eer en aanzien herstelde, zorgeloze, trotsche man, de verwende vader van een rijken zoon, deftigjes gekleed altijd en fijntjes coquet zoo een beetje genoegelijk recipieeren in Jefs wachtkamer en op zijn kantoor.

Toen de Pardo's, na hun komst uit Parijs voor den eersten keer in 'het Grand' binnen den kring kwamen, waren ze vooral zeer be-

nieuwd naar de ontmoeting van en de kennismaking met Ko Santeljano, naar dien jongen, waarvan Leon ze oorverdoovend overstelpt had. Maar het eerste contact was van Ko's zijde stroef geweest, koel. Toen de Pardo's, met Leon Pakkedrager als extatische gids vooruit, op Ko waren toegestapt, had die heel zijn mooie gezicht tot kille schuchterheid verstrakt; zoetjes, sober, wat woordjes gezegd, alles met kracht teruggedrongen wat anders altijd direct uit hem naar buiten ijld. Leon Pakkedrager had confuus lacherig gedaan, maar voelde zich zoo in den steek gelaten vreemd, dat hij eenige malen met zijn bijziende oogen scherper naar Ko had gekeken, als om te zien of hij wel met den echten en niet met den verkeerden Santeljano voor den oom en de neven stond. En de Pardo's, vooral de oude, voelden een niet ongezellige, min of meer prettig opgeluchte bedrogenheid, dat die fameuze Ko Santeljano een heel gewoon, een tikje arrogant mannetje bleek te zijn, een melkmuiltje, absoluut niet interessant, waarvoor die loeres van een Leon zich zoo bijzonder warm had gemaakt.

In den val had Ko ze laten lopen, heerlijkongemeen. Toen ze op hem toetraden, hij dadelijk had geweten, gezien, dat Leon Pakkedragers adoratie voor hem een licht spottende mishaging voor hen was, een onderschatting van zijn persoonlijkheid, een miskenning; was hij opslag met zameling van al zijn kracht in zichzelf schuilgegaan.

Hij had ze nù in hun nijdsige verdenking van Pakkedragers overdreven adoratie, lekker gesust gelijk laten krijgen, om ze straks onverhoeds uit de eerste hand en direct uit zijn eigen lichaam, zijn vermogend kunnen zóó op het lijf te smijten, dat Leon Pakkedragers appreciatie van zijn kwaliteiten er nog maar lummelig, stumperig gebrabbel bij was. En zooals Ko het voorzien had, was het gebeurd. Al heel snel had hij een sprong naar de Pardo's gedaan, die in zijn rake korte vaart hen bijna onherstelbaar had geknakt.

Op een Vrijdagmiddag, den derden of vierden keer pas dat de Pardo's in 'het Grand' kwamen, was hij heel rustig, heel stil en ernstig een partij biljartmet José Pardo begonnen. Ko's royaal, breed, fijn spel stak koninklijk af

bij het klein-slimme, hebberige, heete spel van Pardo. Tegenover het gnuivend gretige plezier, waarmee José Pardo om het biljart liep en zijn krenterige caramboles maakte en de diepe, zenuwende spijt waarmee heel zijn zware lichaam stuipig meedraaiend een misser volgde, stond Ko stil, onbeweeglijk en zonder een zweem van hartstocht. En toen zoetjes-aan de meesten van den kring om het biljart waren gekomen, Pardo juist zijn laatst gemaakte punten noteerde, nerveus lachend juichte, dat Ko d'r in ging, was Ko plots op Pardo's markeerplaatje toegestapt, constateerde hij droog, fel, luid, zijn oogen hel als lichtend staal:

...Je stond tachtig, je maakt negen, dus negen en tachtig, je schrijft drie en negentig... had zijn queue neergeworpen en waardig, breed, zonder verder commentaar en zonder nadere preciseering ook, Pardo den rug toegekeerd; was ineens heel de kring in consternatie verstild. En zoo precies op tijd, zoo raak en zoo kort was de ontmaskering geweest, dat geen verweerwoord der Pardo's, noch een poging tot sussing van een der anderen, kans

of tijd hadden gehad er achter aan te komen, vrat de brand der daad dien middag ongestuit heel hun moreel weg. Maar toen den volgenden Vrijdagmiddag de kring in 'het Grand' weer aan het bijeenloopen was, de een voor den ander de gansche werkweek vol was geweest van Pardo's vuilen streek, stonden tot aller verbazing, Ko, heel monter, en José Pardo, heel blij, samen te biljarten, had Ko in dezelfde week het kruiperige, nederige verzoek van den ouden Pardo ingewilligd en beloofd zijn zoon José volkomen te rehabiliteeren.

Het koor der zangers van Ko's lof was met drie man versterkt.

Van een min of meer vreemde vermenging met en zonderlinge aansluiting bij den kring waren de twee Germaansch-blonde, lange, slanke gojiem, Roelof Halm en Arent Balront, de teeken leeraar en de bouwmaterialenfabrikant. Niet zij detoneerden er; ze waren er te blond, te blank, te groot en te apart voor; maar de kring om hen heen verschrompelde kreunend tegen hen aan. Lou Struik ook was een christen, maar een die niet blonk van

gojiem: christen mannen.

blankte en ook geen koppen-hoog uitstak van lengte, door langer verkeer met joden bovendien al een zekere, zij het dan nog hulpelooze, aangepastheid had. Maar Halm en Balront waren maagdelijk-gloednieuwe, rijzige blozerds te midden van die meerendeels kleine, grauwe donkeren daar.

Ze zaten er enkel als om te lachen. Ze vergalmden er hun jool, onafgebroken, breed, joviaal, schuddend. Ze gierden om den snuffelneus en den weg-kin van Eliazer van Cospel, om de diabolische vervaardheid en ingebeeldheid van Koenraad Zeeltmans kop. Ze gilden om den gijn van den spitsen Drijzel en om den gulzig bewerende bloed-rooden speekselmond van Eli Pekel, den fameuzen dammer. En als Leon Pakkedrager vertelde van zijn vader, van oom Sak en van hun rossig-bleeke dienstmeid Anna, allen stil, fijn imiteerend daarbij, dan strekten zich telkens omhoog en kronkelden weer klein ineen hun robuuste lichamen, van onbedaarlijken lach. En elk geecht Joodsch woord ook, een amicale, heftige vóórnaam-schreeuw, een driftig hartstochtgebaar, het schoot met een vaart naar het als

geëlectriseerde lach-centrum van hun mooie, stoere bodies. Maar ze wisten, terwijl ze met hun dikwijls vèrgaand vermaak doende waren, dat Ko waakte, ongenadig; en op hun hoede waren ze. Want wel was Ko hun geestige, humoristische explicator en fijne bijlichter van al wat ze niet verstonden, niet begrepen en niet zagen van dat chaotisch-zoemende, heerlijk-heete ras, maar ook hun vlijm-scherpe kastijder als het in hun jool maar even zweemen zou naar vernederende spot.

Halm en Balront waren tot den kring gekomen door Lou Struik. Struik had Halm meegetroond met als lok-aas de interessante Ko; en Halm had Balront er heen gewerkt met dezelfde verleidelijkheid in uitzicht. En de kring - dat voor die twee gojiem zaligvermakelijke milieu - had ze snel en goedmoedig aanvaard, als een paar welbeminde gasten.

Zoo gonsde en spectacelde in dien kleinburgerlijken kring het leven; had de middelmaat er de meerderheid, vierde het egoïsme zich daar uit en beklom de ijdelheid er steilten,

levensgevaarlijk-hoog. Maar de tooi van den wasdom die daar pralen wilde, was vaal, flets en te gelijkvormig, schalde niet in het rond met jubelende, kraterende kracht. In de bestrevingen, de willen, de verlangens, de begeerten, kwam geen verheffing en geen vlucht. Het bleef alles een moeizaam kruipen naar een knap werkmanschapje, naar duitjes, kleertjes en genot, een gewurm van artistiekerige onmacht en gezwam met het veel misbruikte woord. Maar boven Salomon Blok, de onvervaardde snijder, boven Koenraad Zeeltman, den reuzen-weekloonen verdienenden kloover, boven den brutalen, niets wetenden en alles ontkennenden violist Jules Drijzel en den zich in inspiratie verdroomenden schilder Lou Struik, bovenden teekenleeraar en den bouwmaterialenfabrikant, de twee christenen met hun gouden haar, boven allen die daar wrongen en kronkelden in moordende machteloosheid, verhief zich stralend in onbreidelbare kracht, Ko Santeljano.

Ze zagen het niet, maar ze ondergingen het.

Derde hoofdstuk
De kring van Ko II

Al zeer vroeg, in het begin van December-maand, was over heel Holland zoetjes de winter gekomen. Dagen achtereen waren de vlokjes als in zacht spel omlaag gezweefd en was het landje heel stil onder de sneeuw gelegd. Het nevel-grijze der lucht en het witte wazen van den grond vereinderde in een horizontlooze eenheid van enkel blankheid en stilte. En toen heel de grijsheid der lucht geduldig en op haar gemak en zoo zonder gerucht omlaag was gevlokt, de witheid lei opgetast, roerloos en hoog, was de hemel zich in een ijl blauw gaan verjubelen en er met een zilver-blikken zon en de wind uit het Oosten, een stralende, zachte vorst gekomen.

Dortendam lei nu in de pracht van dit getij.

Wit de daken, wit de boomen, wit de brugleuningen, wit de singels, de kaden, de straten. Al wat maar even contour had, was wit aangestroken, afgezet en bevracht. De blanke properte strakte zich door de straten en over de singels, was als langs de gevels al sierend omhoog gezweefd naar de daken, waar het zich pal tegen het ijl-blauw van het hemeltje aan, te blinken had gelegd. En onverlet was

daar nu ook het stille, onverzettelijke kampje tusschen het bleeke, blikken zonnetje en de zachte maar toch norsche vorst.

De statige, gestrengte grachten leien als milder onder die witte bedolvenheid nu; de hooge stoepen en de breede deuren waren hun suggestieve proportie kwijt door deovermoedig-speelsche, alle omvangrijkheid en geduchtheid negeerende sier van heel dit kinderlijk-schaterende overstelpende wit. En de gracht-boomen ook, nog stiller wel en onbewegelijker, droegen breeder uit en hooger op, als in gedurfdere statie dan hun eigen pracht 's zomers, den stil-zwaren sneeuw-tooi al die ineenloopende wallen langs. Alleen het geheimzinnig diepe spel der toover-klare kaatsing van het grachten-water was in verzonkene grauwheid levenloos ver doft. Als zwaarbewasemde spiegels zoo lei het water in de grachten totijsgestold. En er overheen scheerden in gracie-verwiekende vlucht de azende, fijne, grijs-witte meeuwen. In de binnenstad en al wat er om heen lei, was het tierige verkeer doffig verstild; alleen het rinkelend zingen der bellen aan de toornen der paarden,

ging als een winter-feestende vreugd door de blanke, witte stad.

De vorst zette door, dag na dag, niet gehaast of wreed, maar bedaard en hardnekkig. De wijde Vram golfde stram en stug in een ruig, zacht-toornend paars. Maar het fijne Dortje lei vanaf de stad tot ver de velden in overmeesterd als een lichtende, blinkende baan ijs.

Een blijde, jolende hartstochtelijkheid begon nu door de altijd zoo benepene stad te schallen. De fiere patriarchale grachten-gordel zwaar in ijs; heel de bochtende Dort, tot ver voorbij het kerkjes verspitsende nabije achterland, één zon-verkaatsende spiegel; al de verbindingsstroompjes en de plassen, de polders en de slooten, uren rond Dortendam, dicht, hard, glad.

De feestelijke, bruid-witte stad met haar door tapijt-sneeuw zwaar belooperden grond en gedragene doffe verstildheid, haar hoog getooide bellen-schellende arren, met pels-en bont-menschen bevracht, in jachtige glij-vaart telkens aanschietend door de straten; haar gave, al zware ijs, waarmee ze vol lag, binnen

in en rond haar heen, had in de Dortendammers als een plotse koorts een fut getooverd, een beweging gebracht, die tot een zeer eigene breede volkscharme werd.

Het was nu in de straten, op de grachten en de singels, in het groote stadspark en tot ver langs de oeverpjes van de Dort, een beweeg, een getrek en een gehaast van louter hartstochtelijke, blijzinnige mensen in koude bloed-warme blozigheid. En op het ijs overal, maar vooral op de spiegellende banen der grachten, werden de mannen tot sierlijke lenige kerels en de vrouwen van een geheel zichzelfene, heel bijzondere gracie.

En dóór vroom het, gestadig aan, dag na dag en sloeg zich de vorst, onbekommerd en zorgeloos voor verraderlijken keer, al scherper, al ijziger, heel transparant en al feller, om de innerlijke warmte van stad en mensen heen.

Het ijs was van onder op met halve ellen gelijk aangezet. En of de jong-onnoozele, bleek-blonde Januari-zon nu al vermetel deed, blikkerde, schitterde en vonkte, de vorst bleef, norsch, onverzettelijk en zonder krimp. Nu

werd het ijs als grond, onbeweeglijk en vast, in en rond de stad; werd zijn tijdelijkheid en plotselinge veranderingsmogelijkheid weggewischt. Op de banen der binnenstad kwam paal- en lat-werk voor vlaggen en toortsen, ijzerdraad bespanning voor lampions. En tentbuffetjes met gloeiende melk en slemp, kramen met drabbelkoek, kantkoek, kruidnoten en koningsbrood, stallen met schaatsenspul waren er verrezen als in een ommezien. Er werd geslurpt en geknabbeld, gerust en gewarmd, gemeenzaam en gretig van hoog tot laag. Maar over de Dort gingen de groote tochten; daar was de ruimte, het ijsveld, zonder begrenzing als een steppe. Daar ook joegen de arren in montere bespanning en in de rhythmiek van hun schellende bellen elkaar voorbij en was de kloeke, heete draf van werkpaarden voor zwaar-beladen vracht-sleeën, ijlend naar en van de stad. Er was daar den ganschen dag een stroom van lustig, heet-golvend leven, een warrelend gezweef en ijl-glijend gehaast zonder eind.

En het enthousiasme steeg naarmate de thermometer daalde. Nu kwamen de wed-

strijden; hardrijden, schoonrijden, afstandrijden, de vele uren- en de vele stede-tochten. In georganiseerd en geoefend vast en aaneengesloten verband van stipte orde en aesthetische regelmaat kwamen nu ook groote rijdersgroepen over de Dort-baan slaan, soms met zóó een vaart dat alles ter zijde stoof; en een enkelen keer, gedisciplineerder en bedaarder, zweefde er ook een heele compagnie zwaar uitgeruste soldaten aan.

En het ijs droeg, droeg zonder wikken.

Het was licht en blank en wijd en vol sierlijk-zwierige actie daar aan de Dort; maar als in de witte stad de korte middag in den langen avond overging en de ijle wazing van het nog melkig-witte, grijzige licht over de zacht-contourende daken en torens heen wegvloeide in de paarse als geronnen verbloeding van de krachteloze winterzon en het winkeltjes- en stadjeslicht begon tetwinkelen, dan werd Dortendam in zijn verijsde besneeuwdeheid van een roerende, zich versprokende pracht, leek het in zijn nog na-lichtenden grijzenden schemer en aan-stralend zuiver-gouden kunstlicht, zijn zoet vertier van trammietjes, karren en

menschen, de grachten-banen vol zwier-zwevend volk, een heerlijk verfstuk van hevig realisme en teer-mijmerenden droom.

En nog dieper werd de pracht als daarna dan de avond-hemel in hooge op-welving, blauw-zwart, boven de stad stond; als de straling en gloeiing van het winkel- en straatlicht, haar warme, heete volheid hadden en op de ijs-grachten de toortsen haar wreedbloedig licht verwalmden. Dan werd het alles tot een zwaar en sterk oud-Hollandsch tafereel, van een vastenavondlijke ruigheid, heet, bloedrijk en stoer, Jan-Steensch van actie, Rembrandsch van licht. En als dan eindelijk de zingende rinkelring der arren-bellen verzwakte, de warmhartige jolijt versterven ging, dan kwamen uit de hooge, omduisterde carrillons om het kwartier, het halve en het heele uur, bezonnen en gestreng, de slagen omlaag gedreund, lei de stad ontvolkt, weer stil en wit in den norsch vriezenden nacht.

Het was in dezen standvastig-schoonen winter dat Ko Santeljano het leven genoot in tiendubbele mate. En het was deze winter

ook, die een machtige, heel zijn verder leven beheerschende heugenis voor hem zou worden, omdat toen, als opeens, heel de volle overdadige tooi van zijn groei in zoo onweerstaanbare pracht naar allen kant gedijde, zijn breedere en diepere menschelijkheid en fysieke vervolmaking, te zamen en harmonisch, tot een wasdom van uiterste fijnheid, weelde en kracht geraakten; van toen af ook uit den wilden, barren, heeten jongen, de naïeve, smeekende, schuchtere, maar ook vol-bruisende, hartstochtelijke, overmeesterende man naar buiten brak.

Zijn naam en daad gingen nu door den kring in een alles beheerschende, alles bijna overheerschende suggestie. Er ging daar niets om of hij kreeg het voor zich; en alles was voorloopig, niets af, waarin hij niet het slotwoord had gezegd. En naar buiten sloeg zijn faam vonkend over op alles wat maar even annex was. Er was een fijn-verstrengelde, ingewikkeld-psychologische wissel werking tusschen hem en hen. Zij spraken, hoog-rood, over wat hij was en d e e d , terwijl hij het intusschen dan werd en ging doen. Zoo volg-

de hij hun verlangens van bewondering en verwachting op den voet en zorgde hij er voor, dikmaals met de meest intensieve inspanning van al zijn krachten, hen nooit teleur te stellen. En behalve dat ze hem onbewust, door hun drang hem te adoreeren, de stuwing, den wil schonken om boven hen uit te stijgen, werd hij door hun overgegevene mededeelzaamheid tegelijkertijd ook de schatbewaarder van al hun kleine en grootere waarden en hielp hij hen in hun geestelijken nood, zonder dat zij het begrepen, meermalen met hun eigen bij hem geborgen bezit. Zij vreesden allen, niet een uitgezonderd, zijn ongenade, en allen zonder uitzondering ook, begeerden zij zijn gunst. Die gunst bleek het diepe, vreemde, geheime van hem, het wonderen doende bindmiddel. Want faalde zijn schimp en neer-pletting ter onderwerping nog wel eens een enkele maal, zijn gunst werkte feilloos, onweerstaanbaar. De meest fiere werd er murw door, de meest verijdsde smolt. Zij was de groote, bedwelmende suggestie van zijn persoonlijkheid. En deze sluipende, zacht-verstrikkende vrouwelijkste aller vrouwelijke eigenschappen, maak-

te hem tot den sterksten man. In hen allen brandde de begeerte, soms in heeten tegen elkaar intrigeerenden naijver, om het geloof aan Ko's waarlijk buitengewone, wonderbaarlijke persoonlijkheid te verbreiden. Ze deden het omdat ze vol van hem waren, boordevol, ze het niet laden konden, maar ook opzettelijk om hem daarmee te believen en om de waardevolle persoonlijke relatie met hem te kunnen rondpochen.

Leon Pakkedrager, zonder wildheid en in eerbiedige stem-tempering praatte heel het gezin Pakkedrager er mee vol wanneer hij er maar even de kans toe zag. Al eenige malen aan tafel was de oude Pakkedrager in nerveuze verchagrijsning om dat onuitstaanbare, krankzinnige gezwets wild opgesprongen en weggehold. Maar de aardige, spitse jongerebroertjes, heelemaal niet overstuur door pa 's sprong, en vooral de wat oudere zussen - de tengere, slanke, goud-blonde Lydia en de volle zwaargebouwde omber-donkere Edith - ook in heel bedaarde negatie daarvan, luisterden telkens weer opnieuw naar het wonder waarvan Leon zoo was vervuld. Alleen Myriam, de

geduchte, oudste zuster, die Leon eigenlijk het liefst van allen had overtuigd, bleef bij zijn verhalen hoog, koel en strak, keek in felle negatie over alles en allen, vooral over Leon heen, naar haar eigen scherp peinzen, dat achter haar prachtig voorhoofd als een raadsel weggesloten lei.

Kwam Pakkedragers vereering voor Ko vooral op deze wijze tot uiting, Jules Drijzel had behoefte aan een meer directe, meer representatieve manier. Die zond Ko brieven, brieven, zwaar en koninklijk gezegeld met in kleuren gecaligrafeerde aanvangletters en waarin het wemelde van charmante, teedere adjectieven, onuitputtelijk.

Lou Struik, onbeholpen en geoccupeerd, als elk zeer groot kunstenaar, wist zich alleen maar te uiten, door al zijn bewondering voor Ko dien vlak in het gezicht te brabbelen, of met vuist en opstaanden duim diens enorme afmetingen te projecteeren in de lucht.

Maar tegen de Parijsche Pardo's, met de kracht van hun drietal en de geslepen oude als leider voorop, kon geen van allen het aan; die leien hun bewondering heel kwistig in

zachtmoedige nederigheid altijd heel plechtig en als waren ze bang dat ze niet werd aanvaard, vlak voor de voeten van Ko en droegen eenzelfde geduchte portie ter verbreiding daarvan dan nog mee overal heen, behalve naar de rijke, hoge kamers van Pakkedragers huis. Daar lieten ze dien kippigen loeres van een Leon in smadelijk lachje van hun blanke, blauw-geschoren koppen vrijelijk kallen over dien jongen Santeljano, zonder één woord ooit ter stutting of braak.

De breede blonde Halm en derijzige blonde Balront lieten rond en argeloos, joviaal en luid, hun vereering voor Ko altijd en overal los, innig en eenvoudig, zooals een paar knokige, stoere zoons dit zouden doen over hun knap, lief vadertje. En ook gingen er brieven over Ko onderling aan elkaar rond, brieven vol toewijding en liefde, extatisch en vurig, rhetorisch-beklemd door wat hij al was, hooggestemd beklemd nog door wat ze hem in de toekomst zagen worden. En Ko, rusteloos werkend aan de vervulling van hun verwachtingen en zekerheden omtrent hem en al toenemend aan macht, liet zich welgeval-

len en accepteerde; nam van dit alles zooveel hij maar verzwelgen kon en wees er van af alles wat minder was dan hij begeerde.

Er was een vreugde rond Ko om Ko. Was hij niet te midden van den kring of een enkele maal daar eens wat abstract of stil, dan kwamen er inzinking en verveling, viel het samenzijn snel en ontrouw uiteen. Hij was de bezieler, de wekker, de schepper, de alles gevende uitstorter en de alles nemende heerscher. Ze droegen hem op de handen.

André Rosetta zwelgde onvoorwaardelijk mee in dien roes; zijn blanke voorhoofd glansde van vreugd en zijn stem zong mineurig van aandoening. Hij liep voor Ko uit als hij kwam en achter hem aan als hij ging, als was hij zoetjes-aan geworden de helpende aan- en na-drager van den op Ko te zwaar drukkenden last van al die vereering en aanhankelijkheid. Maar Daan zag het alles anders; die bleef stug, steil en critisch tegenover heel de bent. Hij kon den zelfverzekerden onzin van een Drijzel niet luchten, verafschuwde diens artistieke geblaseerdheid, zijn lange, sluike haar en dwazen grooten

hoed, de brutale, tartende aanstellerij van zijn heele persoonlijkheid. En Lou Struik vond hij nog onuitstaanbaarder; dien kerel, met zijn zwaar-baardigen mannenkop en zijn naïefstamelenden mond als een week wicht, zijn jezuïtische licht-blauwe droom-oogen en zijn verachting voor iedereen die geen kunstenaar was en dus een proleet, haatte hij fel. En zoo ook de Pardo's, de drie avonturiers met hun verfranschte wellustig-perverse tronies, de twee goud-blonde, hooge gojiem met hun altijd luid aan-schaterenden lach, de twee was-bleeke, weeke Van Caspels en al wat er verder nog bij en om den kring hing, dat vleide om en hengelde naar Ko's gunst. En Daan, in tegenstelling met Rosetta, bleef stil en koeltjes tegenover al die menschen, kon ook niet als die, Ko's machts-groei hem steunend helpen torsen, omdat in den kring de situaties te onzuiver waren, de verhoudingen te onoprecht, alles daar buiten proportie was, ingebeeld, dwaas, ziek, hij er de onderworpen vernederdheid der meesten even stupide vond als het toomeloos heerschen van een. Dat wat Daan in den kring met weezin overgolfde en

waarvan hij zich sterk en uit één stuk afwendde, dat gebruikte en hanteerde juist Ko en buitte hij uit. Mijmerde Daan er over, dat de waardevolheid van een persoonlijkheid niet op deze wijze tot erkenning moest worden gebracht, Ko wist al scherp dat dit de eenig mogelijke manier was. Zijn intuïtie zei hem: niet afwachten, stil en bescheiden zijn, schuilgaan, maar hardhandig en zienlijk er op los; opleggen, gebieden, forceeren, profiteeren en handelen. En terwijl Daan door zijn teeder idealisme vervaagde en als een ongeziene en een geringgeachte wegduisterde, werd Ko door zijn robuust realisme en de menschkundige toepassing daarvan, tot een schitterende, verblindend-lichtende.

Als Rosetta opgaan in de vreugd van met alle middelen verwonnen eer, liefde en macht, kon Daan niet en als die, misschien, deelen die blijheid enkel omdat ze was de heerlijke gemoedsstemming van een dien hij liefhad, ging hem ook niet af. Tegen het eene streed zijn waarheidsdrang, tegen het andere zijn gewetensvolle liefde. Want lief had hij Ko nog boven ieder ander; lief, zóó teer, innig, warm,

hartstochtelijk en onuitroeibaar als niemand, lief ook als niemand zoo waarlijk onbaatzuchtig. En Daan wist van Ko, heerlijk zeker, dat, al werkte hij zich ook zonder deinzen met ijzeren knuisten en alles overweldigend, aan al die vreemd-vertakte, slim-verwikkelde contacten al hooger op, er diep in zijn ziel als een heimwee schreide, het glanzend-zuivere verlangen naar den reinen, soberen omgang met den uitgezochten, zeer bizonderen enkele.

Glanzend, sterk en onwrikbaar bleef de stad in haar ijs-pracht overeind. De vorst was zoetjes-aan van fel en norsch, tot een frisch-milde, zacht-gloeiende, klaar-stralende zuiverheid geworden, als was mèt haar onroerbaar gebouwde fundeering nu ook haar snijdendteisterende gestrengheid boven-gronds overbodig. En het zonnetje mocht nu vrij blikkeren, schitteren en groot doen, het was niet meer dan een zilverig-gouden besluiering, een fijne vergulding van de stoere statie der onverwinbare vorst, een wild-ijlende bekaatsing soms van haar marmer-zware ijs, waarop het zich met zijn prille kracht te pletter straalde.

En dag na dag, iederen morgen al dadelijk, was Dortendam van een slaande, blinkende klaarte; iederen middag weer, van een gracie, gezondheid, levenslust en kracht, iederen avond telkens van een walming en een goudlicht en een kleurigheid, fantastiek en diep.

Het Dortendamsche volk was verjongd, leek voor goed ontdaan nu van zijn huichel, harkerigheid, preutsigheid en over-fatsoen; het was als Noorsch geworden van gestalt, leek verslankt, als aan zijn pezen gerekt en uit zijn gewrichten geschroefd, kwiek geworden en ondernemend. Het was zijn achter de horren zittende huisbakkenheid kwijt, had zich in het zalige getij gestort, er zich door laten omvangen; en nu golfde en stroomde het zonder poozen in de zwierige, schaterende en kakelende, schoone argeloosheid van zijn jonkheid en in het losgescheurde, volle, bloedrijke, tintelende contact van zijn begeerende volwassenheid, vrijend, minnekoozend en amoreus, om en door de ijsstad.

In dit zuiverende ijle getij, dat Holland heugen zou als een stuk historie en voor Dortendam een roerige, ruige opleving was van zijn

doffe en gesloopte volkskracht, leefde ook heel de kring van Ko in een niet eindigende welbehagelijkheid. Wel waren in de aaneengesloten bijeenkomsten in 'het Grand' soms als groote gaten geslagen, had het ijs ook daar de stoelvastheid overwonnen; maar de anders hierop zoo streng gestelde Ko liet het stilletjes gaan, omdat hijzelf niet alleen dikwijls niet opdaagde, maar vele malen ook anderen tot ontrouw bracht, er van weg en mee sleepte.

Want de stad, zooals ze nu al weken en weken was, had Ko's diep dichterlijk gemoed wagenwijd opengezet. Aan heel het heerlijke,forsch-hijgende, warm-bloedige beweeg van tocht- en afstand-rijden, aan heel dien schoonen zwier en al die gracie van het baan-gezweef, nam hij geen deel, zelfs kwam hij nauwelijks op het ijs. De latente kunstenaar in hem hield zijn soms naar buiten slaanden, heeten, jeugdigen lust om mee te doen, zich te midden van al die kracht, kloekheid, charme en schoonheid te storten, beheerscht en bedroevend-ouwelijk vast. Om de actie en de pracht van eenig tafereel te zien, te ondergaan met heel je ziel en al je zinnen, moest je zelf

geen deel van de actie en de pracht zijn. Dat dit stil-sterke, stil-gebiedende gevoel hem zóó beheerschte, dat hij er niet van los kon, verdroot zijn nog niet begrijpende jongensinnerlijk diep. Hij voelde zich een verschrompelde, een uitgestotene. Maar als hij dan zijn triestheid en troosteloosheid stil ver-dwalen ging om die actie en die pracht heen of er boven uit, dan kwam al snel het eerste zoete, zachte trillen van zijn ragge ziel en het rustig rustend zuchten van zijn heen-vliedende smart; dan, langzaam, werd het rythme dat hem omgaf, het rythme van zijn hart, begon het blije innerlijke schallen van zijn innig schouwen diep uit hem op te stijgen en joeg ras zijn vurige, felle beleving ver over de realiteit heen.

Dan had de nog onbewuste schepper zijn evenwicht herkrege.

Zoo was zijn dwalen uren langs de grachten, zijn kwartieren talmen op de hooge buikebruggen. Hij kon van de stadspracht niet scheiden. En al maar zoog zijn visie zich dieper, werd ze gretiger; liep hij telkens weer naar de bruggen om de diepe, krioelende ijsgrachten te overzien, met de weerszij gestren-

ge goedgunstigheid nu der hooge, breede huizen en naar de grachten om tegen de hooge bruggen op te kijken, waar de genieters stonden en het vertier overheen joeg. En ook om het wat meer modern willende ijs-beweeg in het groote stadspark verdrentelde hij zijn uren. De vijvers waren tot over de paden heen naar elkaar toegevroren. Heel het park was een spiegeling van ijs. Maar de pittige, stoere zwier en charme van het echt Dortendamsche op de grachten was er niet, omdat de harkerige dun-mondaine kleinsteedsche rijken van den gouden rand der stad zich niet bezondigen wilden aan de ruige fut van het gemeen, de vijver-banen ook heel slimmetjes een tikje haddengemonopoliseerddooreenhoog veegen drinkgeld aan de baan-mannen.

Maar ook... prachtig was het park.

De Dort kostte Ko halve dagen, zoover liep hij langs de oevers door. Het ijs was hem daar geen bevroren water meer, maar rotsharde, ondelfbare, spiegel-blinkende grond. Het leek hem als drong het met geweld op de stad aan en wilde het, vesten, bruggen, straten onderdoor, al de nattigheid en drassigheid

stollend vermarmen, onverzettelijk dragen heel het stad-complex. Want het geweldig torsen van de ijs-Dort was het groote wonder. Al de behoefte van Dortendam, die uit het aan de Dort liggende achterland moest komen en vooral uit heel het Zuid-Hollandsche, anders door de binnenschipperij aangevoerd, sulde en joeg nu in zware bevrachtingen er overheen. En de ijsdracht overspande de volle rivier-breedte; midden-in de gestrekte breede, blanke baan, flauw in tweeën gedeeld voor heen en weer, waar de zwermen zwart-krioelende rijders zweefden en ter weerszij de heen-en-weersche banen voor de zwaar-beladen vracht-sleeën, de kleurige, rinkel-zingende jagende arren en de handsleeën.

Een verweerd-voorvaderlijk leven van breed geweld, kwistige kracht en diepe bekoring leek herboren. Hij zuchtte, Ko, vermoeid, verblind en overstelpt, maar kon niet los van die winter-weelde en die winter-kracht. En als hij dan weer naar de stad toe kwam gedwaald, opnieuw die hijgende, zwaar-ademende, juichende actie zag en den strakken, statigen pronk van al wat vast lei, dan kwam het moei-

zaam wroeten naar synthese, was niets meer zekerheid en werd alles vraag, wist hij niet wat hem van die blanke winterstad wel het mooiste was, de ochtend, de middag of de avond, omdat elke stond, dien hij beleefde op dat moment de schoonste was, deinde twijfel in hem of de stad het volk sierde of het volk de stad, voelde hij verrustigend, vaag, dat het eene niet zonder het andere de schoonheid er van was en hing liefdevol en hunkerend aan beiden. En langzaam-aan begon zijn bredere liefde nu te zingen, zou hij al die poezelige, wollige winter-kinderen - de arm-scharmaaiende lieve brekebeentjes en de schattige, al stijlvolle vluggerdjes - hebben willen knuffelen, hield hij van al die prachtige zeilende en laveerende vrouwen en van de heftig voorover-vooruitslaande kerels; keek hij lachend langs de trotsche, als altijd booze grachten-vensters naar de gewichtige gevels omhoog en bleef hij in den transparanten hemel met zijn mijmer rusten, zacht fluisterend, dat het leven een zegen was.

Toen Ko eindelijk verzadigd was, vol, boordevol van al die pracht en kracht, hij zich tintelend-vermoeid voelde van dat intens-schou-

wend zwerven, en de gestadige vrieskou hem in zijn bloed-verstijvend mijmeren soms ging omvangen als in een verlamdende omzwachting van zijn heele lichaam, toen was een smeekend verlangen in hem gekomen naar afsluiting, bezinking, rust. Hij wilde naar Daan om bij dien stil te zitten, maar was bang voor diens innige weemoedigheid altijd en ijldde naar André Rosetta, omdat die op slag zou doen wat hij begeerde en noodig had. Den ganschen kring wilde hij dien avond in het warme gegons van 'het Grand' bij elkaar. Hij wilde rooken en biljarten, koppen koffie drinken en koek-punten eten, praten, glanzen, heerschen. Dagen, weken achtereen, was hij de stille volger van zijn diepe impressionabele innerlijk geweest, de trillend-onderworpen bezwalker van het goddelijke, vermetel-heerschende getij; nu begeerde hij kracht en gehoorzaamde te zijn.

Rosetta had dadelijk Ko's innig verlangen juichend rond-gezegd en van allen de gretigblijve toezegging gekregen. En 's avonds, terwijl een heel fijn, heel rag sikkeltje van het prilste eerste kwartier aan den zwaar-blau-

wen, klaar-vriezen den hemel stond, kuerde Ko warm en rijk naar 'het Grand'.

Hij was de eerste van den kring, de eenige zoo wat ook in het nog avond-vroege koffiehuis. Dat vond hij heerlijk, Ko; een versch in gereedheid gebrachte avond-koffiehuiszaal, pasgelucht, geschuierden glanzend gewreven, het buffet helder-geruimd, blinkend en kristalflonkerend, het gouden, nog onomwalmde licht en de suizende stilte van de zacht-stoomende, pronkend-nikkelen water-reservoirs, den zwoelen verschen koffiegeur en de pittige thee-waseming; de kellners kraak, versch gekapt en lenig en onvermoeid nog, gereed voor hun lange, zware taak. Ja, dit moment zocht hij, Ko; de stilte van een zaal, waar het altijd in beweeglijke roezemoes gonsde, was bezonken, stiller, dan de stilte en de rustigheid, die duurzaam en ononderbroken als regel ergens stonden. Het was een zaligheidje, dat hij zich graag zelf schonk, omdat zijn woelige, altijd jagende innerlijk de marquante stilte-sfeer insoog als een kostbaarheid, die zijn heele lichaam doortrok, zijn schouwen klaarde, verinnigde en redelijker maakte. Hij hield

er van zooals van alles wat maagdelijk, onbetreden en onaangeroerd was. Dat eerste kop koffie, die nog onberoerde, versch-gevouwen krant, het waren geschenken. En de biljartzaal ook, stil en onbetreden nog in de diep omlaag duisterende donkering van haar wanden, alleen de tafels onomsmookt, klaar heldergroen onder de omkapt-geconcentreerde zacht-streelende belichting uit. Heerlijk! En zooals alles nu wachtte, als in mijmer stil-gereed, gevuld, vol, warm, rijk, - zoo wachtte ook Ko.

Daan was de eerste die kwam. Toen Ko hem zag komen, ging dadelijk innige verblijding door hem heen, maar zachte, voor Daan hem bedroevende teleurstelling ook, omdat hij liever als eerste André Rosetta had gezien.

- Da-ag, zei Daan.

En hoewel zijn stem warm en innig had geklonken en zijn kop heel monter stond, was hij koel, wat veel ruimte tusschen hem en Ko latend, gaan zitten, als liet hij nu al plaats voor de velen die kwamen en vlakbij en om Ko wilden.

- Kom hier zitten, knul, snauwde Ko, da-

delijk begrijpend, half-ernstig, half-lollig naar hem toe, wijzend op een stoel pal naast hem.

En toen Daan opstond om te verzitten, stoven frisch, lachend, frisch, Arent Balront en Roelof Halm binnen, was Ko's interesse op slag bij hen en waren zij al dicht op hem gezeten, vóór Daan op zijn plaats terug was.

- Waar zit je toch al die dagen, Kootje, liet Balront gehecht zijn heldere, beschaafde stem pruilen, aartsgemeen van je, hoor, aartsgemeen, om al maar zoo weg te blijven... en trouweloos ook... geef je ons op, Kootje...?

De groote, blonde kerel deed en sprak als een kind. Roelof Halm, stil, verlachte zijn homogeenheid met Arent, en Ko was een tikje getroffen door zooveel aanhankelijkheid.

- Ik mòèst, ik zòù de stad zien, verdedigde zich Ko; en zijn oogen glansden peinzend, als zag hij in vogelvlucht weer heel het wintertafereel.

- Goed Kootje, goed, gaf Balront innig toe, ... maar waarom ons niet meegevraagd...

- Omdat ik dàt het diepst alleen kan, of met een zeer enkele, zeer bijzondere intieme,

zei Ko ernstig en zich als in heimelijkheid afsluitend.

Toen viel Halm Balront af en Ko bij:

- Stop nou, Arent, zeg, raadde hij vermanend, ... stop nou... Ko heeft behoefte waar te nemen, te zien en te absorbeeren als elk artist, en liefst alleen, hoe knus jij of ik of wie ook het zou vinden daarin te deelen... daar kun je nu nog niet inkomen, maar zul je gaan inzien als je langer met hem omgaat...

En terwijl Halms stem, mannelijk-genegen, nog natrilde, bleek Balront, goedmoedig, ineens overtuigd en kwam hij met zijn grooten kop vlak voor Ko.

- En wat zal Kootje nu drinken, vroeg hij als in vaderlijke verwachting van een grillige keus Ko als een kind aankijkend, ... 'n kopje koffie nog, of 'n zacht likeurtje, 'n triple-secje...?

En meteen schoot zijn forsche romp omhoog en keek zijn blonde kop aristocratischernstig door de zaal naar een kellner. Toen zag hij Daan.

- Hé, daar zit die goeie Daan ook, verwonderde hij zich nu. Maar dan als in twijfel

zich iets herinnerend vroeg hij:... Ben je pas ingekomen, of zat je er al toen wij kwamen...?

- Ik kom ook net, zei Daan luchtig en van zich afleidend terug, als bedankte hij koeltjes voor die terloopsche aandacht-liefheid.

Maar Balronts attentie en joviale luim waren alweer vol bij Ko.

- Wat een ijs, Kootje, wat een geweldig, prachtig ijs, juichte hij; ... Roelf en ik hebben gister een tochtje geschaatst van precies zes uur... aangebonden voor de Zwanenbijt om elf, afgebonden voor het Dort-hotel om vijf... toen in het Dort-hotel gegeten, in het meidenbartje koffie enousse gedronken en 'n sigaartje gerookt...

- En toen met zoo'n molligerd, zooals jullie dat noemt..., viel Ko hem agressief in de rede.

- Nee, mis Kootje, lachte Balront luid, ... en toen zoet naar huis gegaan en lekker vermoeid gaan slapen...

In Ko's gezicht was zacht misnoegen en juist wilde hij daarvan getuigen, joolde Balront dat Lou daar was.

Struik, in bleeke, vale huiverigheid en even

lach-vriendelijkheid van zijn kop, stapte op het tafeltje aan.

- N'avend mannen, dag Ko, groette hij en ging dadelijk kouwelijk zitten; ... 't Bakt verdomme twaalf graden, ik weet niet hoe of jullie er over denken, maar ik vind dat het nou mooi geweest is... me verf bevriest op 't palet en als ik me tubes niet eerst verwarm, krijg ik er geen druppel uit...

- Heb jij 't weer zóó erg, Lou, spotte Balront.

- Wat weet nou'n cement-proleet van materiaal en gereedschap van een schilder af, bitste Struik in even rôzigheid van heel zijn kop dadelijk terug.

Struik, die het licht-verwezen abstracte, naevige type in den kring was, liet zich altijd en door ieder onmiddellijk en gemakkelijk voeren; stond dan op slag in vuur en vlam en verloor al zijn responsabiliteit. Dat had al menig tumultje gebracht. Ook nu vond Ko zijn uitval dwaas; en zacht, zich beheerschend, zei hij:

- Hola, Lou, zoo heb je niet nodig te bekken... je, weet, je kunt tenminste weten, dat Arent een lolletje maakt...

- Ach Kootje, deed Balront nu op zijn beurt gegriefd en verachtelijk tegenover Struik.
- Nee, verdikme, Arent, verweerde zich Ko tegen Balront en nu pas recht kwaad op Struik; ... het is te idioot... hij moet nou eens eindelijk het verschil leeren tusschen pret en ernst...

En dan regelrecht en stevig tegen Struik:

- Als het je overtuiging is, Lou, dat Arent je wou hinderen, dan moet je geen minuut langer in zijn gezelschap blijven... en ook niet in het onze, want wij staan hierin aan zijn kant... Voel je 't nou ook als een lolletje, dan geef je hem een poot...

Ko's oogen vonkten nu in afwachting. Balront en Halm zaten met een smal zenuwlachje om hun mond en Daan keek strak en ongeroerd voor zich uit.

Toen kwam er beweging in Struik, langzaam, worstelend, hardnekkig; stond hij, eindelijk, rechtovereind, knoopte zijn jas dicht, keek naar Ko.

En toen ze voelden: nou stapt hij weg, liet hij zich plots met een dreun-smak weer vallen op zijn stoel en bood hij Balront over het

tafeltje heen in een sluwen zenuwlach zijn hand. Dadelijk had Balront die hartelijk en breed gegrepen en juichten Ko en Halm gelijk: Bravo!

- Als we Kootje niet hadden, begon Balront met stem vol en diep van respect, dan zou er veel onder ons misgaan... En met zijn groote hand Ko's rug zachtjes koesterend bekloppend, nadrukkelijk sprekend tot Halm, Struik en Daan, liet hij zijn extatische adoratie nu gaan:... Hij, dit mannetje, dat fijne semietje met zijn prachtige snuit, zal ons in afzienbare tijd nog verbazen... nu al is zijn heele persoonlijkheid: overwicht, kracht en van een weldoende suggestiefheid, die, hoe zal ik het zeggen, leidt, richt...

Hij zweeg en peinsde even, Balront; om het groepje stond de stilte nu volkomen. Ko droomde weg als in verre afwezigheid, maar zijn gesloten- en klein gehouden mond volgde in behaaglijke spanning, woord voor woord. Halm en Struik zaten in onvoorwaardelijke, mee-adoreerende beaming. Daan alleen maakte een beweging - hij liet aandachtig zijn sigaren-asch in een bakje vallen - die neutraal en even kil buiten de sfeer viel.

- We nemen verdomme 'n extra borrel op hem, kwam Balront als met een schok weer tot zijn positieve terug.

En toen de Italiaansch-donkere Frits de fonkelend-kleurende, elk in eigen pronkje kwijnende, kelken had neergezet, was Arent Balront in zijn gestrektste, hoogste rijzigheid overeind geschoten en had hij met zijn glas in de hand een klaterenden dronk op Ko uitgebracht. En nog zat hij niet, Balront, al de anderen ook nog heel stil, stonden Jules Drijzel en Leon Pakkedrager aan het tafeltje.

- 'n Chassene of 'n schiddisj minstens, stelde Drijzel vast, oolijk-perplex; ... wie is de stapelmesjoggene, vroeg hij zacht-lachend in het rond, ... zeg jullie het maar... en wat krijgen wij... één geluk bij die kou, me tanden vriezen teminste weer een beetje behoorlijk in me mond vast... mais, sans blague: twee van me teenen hebben 't al afgelegd, liggen los in me schoenen... dat verschwartste Holland wil à tout prix 'n Noord Pooltje zijn...

Allen lachten, Balront schaterend.

Langzaam had Drijzel zijn jas losgeknoopt,

chassene: bruiloft
schiddisj: verloving
verschwartst: ingebeeld

nog langzamer die uitgetrokken en heel zorgvuldig-langzaam haar aan een kapstok gehangen. Gaan zitten was hij toen met zijn grooten hoed op en een zware bouffante, zijn lange haar afbindend, hoog tegen zijn nek, naar voren toe over zijn borst gekruist.

Pakkedragers, kil, was blijven staan.

- Was ik nou maar zoo'n schlemiel van 'n vuurartist, zoo'n vuurvreter, jammerde Drijzel, ... ik liet dadelijk twee heerlijke gloeiende kolen serveeren... Zeg Lou, wendde hij zich ineens tot Struik, ... vandaag zeker te koud geweest voor 'n Jezusje... Of toch...?

Struik keek dadelijk weer gram; zijn baardmond beefde al.

- Lou! waarschuwde op slag Ko.

- Geef jij vanavond het woord, Ko? sarde Drijzel zijdelings naar Struik, die nerveus te zwijgen zat.

- Ja Juul, sloeg Ko dadelijk vaardig terug, ... ik gèèf vanavond het woord en ik nèèm het nou, om jòu er aan te herinneren, dat galligheid en geestigheid twee falikante dingen zijn... twee zeer uiteenlopende, verschillende dingen, snap je...? Galligheid is afgunst,

Juul... afgunst, verduurzaamd, geconserveerd... Geestigheid: onvoorbereide onopgespaarde, vitaal-vernuftige levenszin... Het eene is morsdood, alleen nog maar voor ontbinding behoed... het andere springlevend en vol-bloeiend naar het leven toe... Jij, knul, bent altijd als een gallig verstuipt botje, tot op zijn armzalig graat je toe bitter... 't Is je levenshouding geworden, je attitude... maar 't wordt vervelend zoo nou en dan en 't prikkelt... vervelend, omdat men er altijd de dreins achter hoort van de teleurgestelde, van de miskende - met of zonder grond, dat laat ik in het midden - prikkelend, omdat het alleen van uit jouw innerlijk - volg me asjeblijft goed, Juul - zonder aanleiding van buiten af, dus enkel egoïstisch zelf-ontlastend, opstuipt en krenkt...

Even zweeg hij, Ko. Zijn fijn gezicht in vergeestelijking verblinkt, zacht glorend, zijn oogen, het innigst menscheijkst blauw verspiegelend, peinzend. Allen zaten als in aandachtige, stille luistering nog; Jules Drijzel het aandachtigst en het stilst. Daan vond Ko prachtig zoo; als heerlijk beschenen door

de zacht-lichtende straling van zijn innerlijk.

- Ga zitten, Leon, of ga heen, jij met je afschuwelijk staan blijven altijd, viel Ko plots zóó onverwacht en zóó geïrriteerd naar Pakkedrager uit, dat ze allemaal, verbouwereerd, niet beter wisten te doen dan maar een beetje boos naar dien te kijken; en Pakkedrager zelf, niet wetende wat hem daar zoo snel en plotseling als een slag op zijn harsens was terechtgekomen, razend in het rond naar een stoel tastte. Maar de aartskomische, fel-plotse geschrokkenheid van Pakkedrager zoo ineens, zijn zich klein-makend-bergende gedrochtelijkheid daar vlak op en de duizelend-scharmaaiende verbijstering, waarmee hij niet te redden redding zocht, als slot, hadden opeens in Ko een hoogen lach aangeschaterd en allen lachten nu onbedaarlijk mee. Alleen Pakkedrager, grauw en bedremmeld nog en nog altijd staande, protesteerde in zachten brabbel:

- Ja, jullie hebt makkelijk lachen... maar ik tril nog op me beenen... godallemachtig wat een schrik... ik voelde hem op en door me kop naar me voeten slaan en toen weer terug van me voeten naar me haar...

Zijn zacht, nog wat verwezen protest had in allemaal weer den lach gewekt en opnieuw schoot een galm van jool en geschater door heel 'het Grand'. Maar hoog was Balront overeind gekomen en naar hem toegegaan.

- Hier heb je een stoel, Leon, ga nu zitten en drink wat...
- Is het je 't zelfde als ik wat eet, vroeg Pakkedrager als ineens nu bij, klein-slim lachend, ... ik krijg altijd honger als ik me schrik...
- Wel ja, natuurlijk, Leon, giechelde Balront hooggebogen over hem heen.
- Geef me dan 'n punt koek, zei gretig nu Leon.

Daan Santeljano was de minst hartelijk deelnemende in den kring en ook de stilste. Hij peinsde, weinig beïnvloed en in scherpe observatie, over alles zoetjes heen.

... Merkwaardig, soesde hij, die sfeer van volgzaamheid, van macht, die Ko om zich heen schiep... wat een werkingen van geestkracht, wil, suggestie, gingen van hem uit... wat een vermogend kunnen ook van een

prachtig uiterlijk... wat een veelheid aan wisseling van zuivere onoprechtheid en onoprechte zuiverheid bracht dit alles mee; en wat ging het allemaal langs den rand der dingen... Ze lachten als hij lachte, keken op slag weer stroef als hij het deed... Die Jules Drijzel had daar een reuzenpats van hem op zijn bek gehad...

Daar stapte André Rosetta, als aan vreeselijke occupatie zich onttrokken, gehaast met een vaartje de zaal in en op de groep aan. Hij liep als krom getrokken van de kou, scheef en voorover, groette grimmig in het rond en bracht in krimpemde norschigheid een hand aan Ko.

- Jouw innigste belofte, Dré, heeft nog minder waarde dan de waardeloosheid van het meest waardeloze, smeed Ko hem dadelijk stroef, bestraffend op het lijf; ... hij zou vroeg komen, de zwakkeling...

Rosetta, achter Ko's stoel, verdedigde zich zacht, innig, schuldbewust-sonoor:

- Ik moest nog 'n kinderkoortje waarnemen, Ko, dat heeft me wat verlaat...

Maar Ko luisterde al niet meer, uit boozig-

heid een beetje en ook omdat Jules Drijzel tot hem overboog en sprak:

- Je hebt me daar m'n portie gegeven, parole d'honneur, prachtig, magnifique... je hebt me, voor de zooveelste maal, in mijn charmant skeletje laten kijken... Mais à quoi bon, je suis un si incorrigible rotkerel... jij, superbe ziel, comment est ce possible, peilt me tot op me ruggewervels... sans blague, c'est extraordinaire...

Ko, klein getrokken zijn mond, hoog-gestreed, luisterde stil. Hij lette er op, dat Daan er strak bij bleef en dat Pakkedrager, telkens kippig loerend naar het kleiner worden van zijn koekpunt, daar smikkelend heelemaal in opging. Maar Balront glom van trots en Halm en Struik beaamden gretig.

- Eet je niet bewusteloos aan je punt, Leon, beet Ko plots naar Pakkedrager.

- Ga jullie je gang maar; ik hoor toch alles, verweerde zich Pakkedrager zonder kracht, ... je wordt een groot man, Ko... Gisteravond thuis, aan tafel, 'n herrie van belang... ook over jou...

- Wat was dat dan?, vroeg Ko, koel-be-

vreemd, onverschillig, maar vol brandende nieuwsgierigheid.

Zacht, in sober bewegen van zijn mond onder zijn vol-mooie snor, vertelde Pakkedrager:

- We zaten aan tafel, heel genoeglijk, pa, Myriam, Lydia, Edith, de twee jongetjes en ik... - fijne kippesoep hadden we, verlachte hij even - ... Pa vitterig, de soep te flauw, de balletjes te week, dit niet goed, dat niet goed, ha! ha! op alles wat... Myriam er telkens hoonend tegen in - en die kan er wat mee als ze begint - ... Ik, genebbisch, de dood op me lijf voor ruzie, wil afleien... begin over jou... - ook omdat ik het niet late kan, streelde hij even in verlegen lachje - ... had ik maar niet begonnen, ha, ha, ha!... Vertel, zoo eenvoudig-weg, dat je zoo'n uitmuntend kloover bent, zoo ongelooflijk vlug, dat je 'n eerste plaats hebt bij Jolie Soesan en wel tachtig gulden in de week soms haalt... dat je iederen avond tot 'n stuk in de nacht dan nog blokt op talen, wis- en natuurkunde, staathuishoudkunde en nog 'n heeleboel

genebbisch: hier: arme

meer... 'Is 't weer zoover,' schreeuwt pa ineens dol van drift, 'is 't weer zoover, ik hoor verdomme de laatste tijd van niks anders dan van die jongen; die jongen wordt me 'n nachtmerrie... Is ie geen groot kunstenaar ook, geen groot schilder, geen groot musicus... vooruit maar, daar kan nog meer bij... Ik zeg je, dat 't 'n aap is, die je stapel maakt... 'n avonturier, 'n kwartjesvinder en ik verbied je...' 'U verbiedt niets,' kwam Myriam toen ineens fel en gedecideerd middenin, 'niets, dat reine krankzinnigheid is... verstaat u. Leon is geen jongetje meer van twaalf... en hij is tè weinig ook van goeie, mooie, interessante dingen vervuld, dan dat u hem, de enkele keer dat dit wel eens het geval is, zou beletten te spreken... en walgelijk laf is het, die jongen te schelden voor avonturier en kwartjesvinder... een jongen waarvan u niets weet, die u niet kent, nooit hebt gezien... Spreek door Leon,' preste ze mij, haar spitse kopje een en al bevel, haar groen-grijze, gouwe oogen fonkelend, 'spreek door, het interesseert mij...' Spreek door, hij is goed, net iets voor mij... Over me, pa, in stomme

woede loerend, naast me, Myriam, trotsch en onwrikbaar me aanzettend...

- Ik heb met dat zussie kennis gemaakt, weet je Ko, kwam Drijzel nu; ... 'n raspaardje hoor, 'n charmant, fijn vrouwtje, 'n pracht...

- Verder Leon, beval Ko Pakkedrager kort, in verdekte ongeduldigheid Drijzels intermezzo onderbrekend.

Maar Pakkedragers al weinig suggestief vertel-vermogen bleek ineens nu geheel uitgeput. Hij lachte een beetje dom, confuus en verbrabbelde wat woordjes onder zijn snor weg:

- Verder? vroeg hij naar Ko, daar is niks meer... jullie kijken me allemaal zoo an...

Op aller gezichten gluipte een gutsende giechel; alleen Ko keek strak en dreigend. De lach verstolde op slag en Pakkedrager, verward, haastte zijn verhaal af:

- Nou, toen sprong Pa op en liep van tafel en wij heel gemoedelijk, aten verder, of er niets gebeurd was... fijne kippeboutjes met appelmoes...

Een verstilde inzinking was nu om de groep gekomen. Ko peinsde over allen heen, ver

van allen weg. En de anderen wisten niet hoe het nu eigenlijk met hem stond; of hij verstoord was of enkel maar absent.

De koffiehuisdeur ging nu als een slinger heen en weer; 'het Grand' was aan het volloopen. Het licht begon als in branderige koortsigheid de blauwe walming in te gloeien. De spelers joolden, schaterden, heibelden; de redeneerders gonsden, de kellners draafden. En al maar ging de slingerdeur.

Daar traden de drie Pardo's aan, koud, diep in hun jassen, de oude met wassig-valsch lachgezicht onder den hoog-zijden hoed.

- Bonsoir!

Ze drongen zich groot en breed midden in den kring, reikten enkel Ko de hand, gingen zitten. En dadelijk vloeide hun sonoor warm Fransch, was Jef's donkere stem Ko een lust om naar te luisteren.

- Wat een kou èh, lachte dom de koudverstrakte, dralle kop van José Pardo; ... Olland lijkt wel de Nordpoll...

De oude Pardo lachte naar Ko om het Hollandsch van zijn jongsten zoon.

- Hij leert 't nooit... Myriam blokt op

ieder woord met hem... De rechte soort, ja, die kan haar taal zoo hooren radbraken... elke avond die God geeft hetzelfde... m'n zwager Bram springt dan iedere keer woedend op en die twee schatten van meisjes, Lydia en Edith, zitten zich tranen te lachen... maar zij gaat door, Myriam, onverstoortbaar en geestig... Wat 'n trots, wat 'n wil heeft die vrouw... en wat fijn is ze, wat intelligent en artistiek... wat zij van 'n bloem in een vaas maakt... ze toovert er de pracht om heen...

- Ha, ha, ha!, lachte ineens Leon Pakkedrager hard-op... De vorige week, op 'n avond, komt Pa met zoo'n kanjer van 'n dog, aan 'n zware ketting vast, thuis... We hadden allemaal de stuipen op ons lijf, durfden geen van allen van onze stoelen... en pa was het bangst... als de hond staan bleef, bleef hij ook staan... hij durfde hem niet loslaten en niet vasthouden... ha, ha! Jullie had hem moeten zien staan aan de ingang van de kamer, heel losjes de ketting vast, niet durvend bewegen, zacht versmoord jammerend: 'Wat heb ik me in m'n huis gehaald, wat ben ik begonne, geregeld 'n verscheurend dier...'

‘Hou je gemak man,’ stond kordaat Myriam op, ging naar de hond toe, maakte z'n ketting los en knuffelde z'n reuzekop tusschen haar handen...

- C'est tout à fait Myriam, une fille merveilleuse, bewonderde ridderlijk Jef Pardo.

- En Pa, ging Pakkedrager voort, ... holde als bevrijd met een vaart naar zijn plaats, kruiste z'n beenen op de stoel en ging zoo zitten... de heele avond is ie zoo gehurkt gebleven... hij heeft niet durven kijken, niet durven lezen, niet durven spreken...

Vol brak de joel nu los; Balront sloeg dubbel, schaterde met zijn kop voorover op het tafeltje.

En door slingerde de deur.

De Van Caspels, nog verwezener-bleek nu van de kou, stapten binnen. En achter hen aan, monter, rôzig, oolijk, chic, Salomon Blok. En achter hem weer aan, de vreemd-leelijke, gele, bol-ijdele Koenraad Zeeltman.

De deur slingerde door.

Toen kwamen Ephraim Haringman en Gerritje Trompetter; Moos Zwart; heel bedaard en heel zelfbewust ‘De Groote Steen’ Manus

Koe; en met zijn drieën toen gelijk: Louis Kalkoen, Abram Prijer en Eli Pekel.

Zoo liepen ook de naaste buur-tafeltjes van den kring dicht bezet en stonden de meesten er van dadelijk in de glanzing en de faam van de aangekomen matadors.

Na Pakkedragers luimig vertellen en de uitgebarsten lach daarover bij allen, was Ko weer in abstractie verstild, was de kring, door hem losgelaten, in groepjes aan de praat geraakt; vertelde Struik, als de meest benadeelde van allen, aan de Pardo's, dat elk model het in die kou gladweg verdomde zich uit te kleeden en dat hij nou al zoolang die rot-vorst duurde geennaakthadgeschilderd; zaten Pakkedrager, Halm, Balront en Drijzel dicht met de koppen bijelkaar, in onophoudelijken stuiplach zich telkens aan elkaar vastgrijpend, wijl Pakkedrager zoo in de stiekemte wel de marquantste verhalen deed; wisselden de Van Caspels, die om Rosetta waren heen gekomen, een enkel koud en armzalig woord, zat Daan stug op zichzelf, zonder contact, te kijken, te zoeken, te memoreeren.

- Luister je, stootte Balront ambitieus,

maar toch zacht, voorzichtig, als wekte hij hem innig, Ko Santeljano aan; ... zeg, luister je Kootje, naar wat we van nu af 'Leons wonderlijke verhalen' zullen noemen... leuk, hoogelijk interessant... Myriam geeft aan haar eerste werkmeid, 'n echte rossige tuinster, zang- en piano-les, omdat ze een prachtige alt bij haar heeft ontdekt en ze muzikaler is dan Adeline Patti... De karre-knecht van haar bakker heeft 'n maandgeld van haar om schilderen te leren; hij alleen heeft nu al meer talent, zegt ze, dan al die verwaande academie-knullen bij elkaar; wat hij 's avonds maakt, moet hij de volgende morgen als hij het brood bezorgt voor haar meebrengen en in de gang achterlaten... Met haar zus Lydia denkt ze naar Weenen te reizen om die voor een licht oorsuizen daar te laten behandelen...

Balront vertelde het alles extatisch in één adem, frisch, met animo, scherp, luid, zonder aandikken, sober-opsommenderwijs, in aardige, kort-samenvattende weergave.

Ko was vol interesse wakker gewaakt en al de anderen nu ook, luisterden scherp. Confuus een beetje zat alleen Pakkedrager er bij,

omdat het zijn vertelsels waren die daar zoo onbedekt, zoo open rondgingen, het hem niet in zijn hoofd zou opkomen al die dingen zoo fel en zoo hardop, zoo kort en zoo achter elkaar uit te bazuinen.

Drijzel en de Pardo's, van adoratie vervuld, wilden spreken, konden zich niet houden.

- Stil, gebood Balront, kort maar fijn; ... wachten, daar komt nog meer... Luister jullie maar... Ze wil naar Zuid-Amerika, Myriam, naar Buenos-Ayres, ... ze correspondeert met een groot internist, hoofd van een kolossaal hospitaal daar, om een leidende functie bij het verpleeg-personeel te vervullen...

Nu schoot de oude Pardo, zich niet meer kunnende beheerschen, van enthousiasme bijna snikkend, ineens middenin:

- Ze is een geboren verpleegster, 'n geboren helpster, mijn fijne meisje... Als 'n engel heeft ze haar moeder tot de laatste snik bijgestaan...

- Oom Jacq, asjeblijft, ook stil zijn, bestrafte lachend Balront den ouden Pardo; ... We zijn er nòg niet... Ze heeft prachtige aanbevelingsbrieven al van Dr. de Hartog,

van Prof. Talinus en Prof. Bleekvisch... Maar nu een staal van moed en zelfbewustheid... Even zweeg Balront, ze allen aankijkend; ... aan de directeur van het Park-orkest, aan Wouter Hes persoonlijk, heeft dat kloeke meisje de vorige week een brief geschreven, dat zijn opvatting en vertolking van Beethoven op niets leek en 'n fiasco was...

- Wat 'n vitaal en universeel vermogen, zuchtte Ko, peinzend voor zich uit.
- Maar tusschen haar en haar papa en met papa Pakkedrager persoonlijk, gaat het leelijk mis, knoopte Balront dadelijk weer aan; ... die man is uitgesproken zenuwlijder, zoo niet erger... vervalt van het eene uiterste in het andere... holt 's nachts in zijn onderpantalon door het huis, schreeuwend dat ze op de bank bezig zijn z'n geld te gappen, wil naar zijn fabriek om te contrôleeren of de werklieden zijn diamant niet hebben meegenomen... dan wekt hij de rossige Anne, de meid met haar prachtige alt - voor Myriam is hij dan krankzinnig bang - en die tobt net zoo lang met hem tot ze hem in bed krijgt, hij wat rustiger wordt en inslaapt... Gister heeft die man, die man, die

driemaal honderdduizend gulden bezit, in waanvoorstelling van zijn ondergang en armoede, zijn horloge beleend...

- Genoeg nou Arent, viel Ko ineens heftig en met weerzin uit; ... genoeg nu, het is nou mooi geweest... En nonchalanter nijdig tegen Pakkedrager dan, ... je moest je verdomme schamen dat allemaal te vertellen... als je eens wat minder 'wonderlijke verhalen' deed en wat meer serieus werkte, zou je er beter bij varen... Ik heb je al meer dan eens gezegd, Leon, dat al je vertellerij, hoe grappig soms ook, vunze, zieke buitennissigheid is... moed van 'n lafaard... waarheid van 'n bedrieger... levenskracht van 'n al ingestortte...

Ze zaten allemaal sip te kijken; Pakkedrager als getrapt, in een plotselinge grauwigte versmaldheid van zijn kop, zijn snor bar sluik omlaag.

- Wat voer je uit met de heerlijke vrijheid van je dagen, wierp Ko zich heftiger op hem; ... zeg op, wat voer je uit...

- 's Morgens studeer ik, gaf Pakkedrager gedwee verantwoording.

- En verder, drong Ko al wilder op, verder, 's middags...?

- 's Middags...? 's Middags - dan denk ik...

Een lach van gansch den kring schaterde nu over den wintertuin; en Pakkedrager, als met een ruk uit de knuisten van Ko verlost, zijn hopeloosheid kwijt, lachte oolijk en opgelucht mee.

Dat Ko zoo onverwacht was opgekomen tegen Balronts uit de tweede hand vertellen van den ouden Pakkedrager, terwijl hij, al wat er over Myriam Pakkedrager was gezegd, rustig had laten gaan, was niet zijn misnoegde getroffenheid om de schaamteloosheid in Leons vertelzucht. Hij had het daarvoor veel te dikwijls aardig gevonden en hem er ook te vaak toe aangezet. Wat hem geprikkeld had nu en tot geesel had doen uitschieten, was enkel de spijt, de verholen teleurstelling, dat hij meer, veel meer van dat buitengewone meisje had willen hooren en hij, nu dit door verhaal-overgang zoo betrekkelijk plots was komen stop te staan, in geen geval verdragen kon, dat de krankheden van dien oude, zoo

zonder overgang, over al de heerlijkheden van die bijzondere prachtige vrouw werden heen verteld.

En terwijl Ko nu met een vage, vreemde onrust in hem, rustig over haar wezen en verschijning mijmerde, innig daarbij vasthield ook, dat ze het voor hem opgenomen had; en de kring, door de isolatie van zijn magnetische kracht, niet meer als een broos maar gaaf geheel bijeengehouden werd, doch door de werking van de vele nu vrije krachtjes, als in pratende, drinkende, strijdende en lachende groepjes was gespleten, had 'het Grand' zich tot barstens toe volgezogen, was het leven er heftig tot in de verste hoeken komen te staan en gloeide er het licht als in den walm bezwijmd.

Daar klonk opeens als om-hulp-geroep, eenige malen achter elkaar, Ko's naam.

Het was Salomon Blok, die staande, telkens schuin omlaag naar zijn tafeltje toe debateerend, over eenige tafeltjes heen riep:

- Ko! Ko Santeljano! Help eens eve... luister eens... Pekel en Koe strije... zij zegge, ijs is niks als water...

- Waterstof...!, schreeuwden de twee, gulzig-verbeterend gelijk.

- Waterstof... goed, gaf Blok zoetjes pestend grifjes toe, ... genebbisch, wete ze veel... en ik zeg, dat ijs water wàs en het dus niet meer is... wie hèt gelijk, Ko...

Ineens was heel de wintertuin nu in afwachting. Wat er aan kaarten, schijven, dominosteenen in handen was, werd vastgehouden, wat er van lei, bleef liggen. Het gegons suizelde weg en stilte viel neer. Aller attentie wrong zich naar Ko. En de eigen kring ook, werd opslag een eenheid van aandacht.

En Ko, innerlijk blij-vereerd, dadelijk bedwingend een ukkig-mal lachje, dat zoo maar kinderachtig naar buiten wilde snappen, antwoordde duidelijk, luid:

- IJs is de vaste phase van water, de cristalloïde molecuul-conglomeratie, optredende bij iets meer dan nul graden Celsius en zevenhonderdzesstig millimeter kwikdruk...

Een nog heel verre, heel hoge lente had plots haar schrale, weifelende gloor omlaag gestuwd; de wind was met een zwaai gedraaid

en een druipende dooi had kledderend als een zwarte verwoesting snel door de stad gevreten.

Bijna zeventig dagen was de geweldige ijspracht overeind gebleven. Nu lei de stad in elkaar gezakt, gescheurd, als door een barre catastrophe getroffen, lekkend, sijpelend, stroomend als uit duizenden zeere gaten. De wind woei wakken in het ijs over al de vlakten rond de stad en joeg het water, bevrijd, voeten er overheen. Het ijs in de grachten lei in barsten geslagen en tot schotsen verbrijzeld; de boomen dropen, de daken lekten, de riolen spoelden.

Het was de gesloopte, vernederd-neergehaalde trots, de barre ontredde van een natuurkracht die onverzettelijk-duivelsch had geheerscht, tien volle weken achtereen.

Amsterdam 1916-1917.